

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускної кафедри
_____ Н. Ф. Ржевська
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: «ФЕЙКОВІ» НОВИНИ У ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПРОСТОРУ ЄС**

Виконавець: студентка 2 курсу, 208 М групи, Кривуцька Марія Іванівна

Керівник: д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин, інформації
та регіональних студій Рижков Микола Миколайович

Нормоконтролер _____

В. Ємець

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФЕЙКОВИХ» НОВИН У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	7
1.1. Поняття та історія розвитку «фейкових» новин.....	7
1.2. Види «фейкових» новин в інформаційному просторі.....	14
1.3. Вплив «фейкових» новин на місцевий і міжнародний інформаційний простір.....	20
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВ ЧЛЕНІВ ЄС ЩОДО ПРОТИДІЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ «ФЕЙКОВИХ» НОВИН У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	25
2.1. Правове регулювання боротьби з поширенням «фейкових» новин у інформаційному просторі держав-членів Європейського Союзу.....	25
2.2. Заходи протидії інституціями ЄС розповсюдженню «фейкових» новин у інформаційному просторі.....	35
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВ ЧЛЕНІВ ЄС ТА УКРАЇНИ.....	50
3.1 «Фейкові» новини як інструмент впливу на дестабілізацію інформаційного простору під час виборів.....	50
3.2. Вплив «фейкових» новин на дестабілізацію ситуації під час пандемії COVID- 19.....	69
3.3. Запозичення досвіду ЄС у сфері протидії розповсюдження «фейкових» новин для України	75
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сучасного суспільства, в якому панують технології та нові медіа, стає дедалі складніше визначити, де істина, а де – фейк. Сьогодні швидкість подання інформації відіграє найважливішу роль і переважає якість. Це призводить до появи фейкових новин.

Примітно, що сьогодні існує багато дезінформації не лише в інтернеті та соціальних мережах, а й у новинах серйозних електронних ЗМІ, особливо на сайтах новин. Хибна інформація, що вводить в оману, може негативно впливати на свідомість аудиторії та підірвати різні відносини, соціальні норми, цінності та традиції. Ось чому в нинішніх умовах проблема хибних, вигаданих та фальшивих новин, тобто фейкових новин, стала однією з найважливіших тем у сучасних міжнародних відносинах.

В умовах теперешнього сьогодні Європа стикається з безліччю складних дилем, породжених дезінформацією та іноземним впливом. Зокрема, Європейський Союз сформував загальну термінологію для боротьби з дезінформацією, рішуче стримує зловмисників, які розповсюджують дезінформацію та проводить операції впливу, розробляє розумні нерегулюючі заходи для захисту онлайн-користувачів та встановлює незалежний прозорий режим аудиту для певних функцій онлайн-платформи в інформаційному просторі.

Для забезпечення захисту демократичних систем Європейського Союзу, Європейська Комісія та Верховний Представник ЄС пропонують конкретний план дій щодо боротьби з дезінформацією. План дій передбачає низку етапів, спрямованих на подальше здійснення спільної скоординованої діяльності ЄС щодо боротьби з дезінформацією.

У порядку активізації боротьби ЄС з дезінформацією у Плані дій виділяється чотири основні напрями: розвиток потенціалу установ ЄС щодо виявлення, аналізу та викриття дезінформації; підвищення ступеня скоординованості та єдності реагування на дезінформацію з боку установ та країн-членів ЄС; залучення

приватного сектора до боротьби з дезінформацією і підвищення обізнаності населення про дезінформацію та зміцнення стійкості суспільства.

Тому, можна зазначити, що актуальність цього питання визначається тим, що ЄС та її структури постійно розробляють та реалізують нові заходи, які спрямовані на боротьбу з дезінформацією та захисту країн — членів ЄС від дестабілізації інформаційного простору.

Метою даного дослідження є розкриття змісту поняття та загальної характеристики «фейкових» новин та вивчення процесу формування та процесу боротьби з дезінформацією в інформаційному просторі, а також визначення причин та етапів впливу «фейкових» новин на дестабілізацію інформаційного простору в ЄС.

Мета визначає **завдання дослідження**:

- висвітлити поняття та історію розвитку «фейкових» новин;
- визначити види «фейкових» новин в інформаційному просторі;
- охарактеризувати вплив «фейкових» новин на місцевий і міжнародний інформаційний простір;
- проаналізувати правове регулювання боротьби з поширенням «фейкових» новин у інформаційному просторі держав-членів Європейського Союзу;
- дослідити заходи протидії інституціями ЄС розповсюдженню «фейкових» новин у інформаційному просторі;
- визначити роль «фейкових» новин, як інструменту впливу на дестабілізацію інформаційного простору під час виборів;
- охарактеризувати вплив «фейкових» новин на дестабілізацію ситуації під час пандемії COVID-19;
- проаналізувати вплив досвіду ЄС у сфері протидії розповсюдженню «фейкових» новин для України.

Об'єктом дослідження є новиний сегмент сучасного міжнародного інформаційного простору і особливості фейкових новин на просторі ЄС.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні особливості застосування «фейкових» новини у дестабілізації інформаційного простору ЄС.

Методологічна основа роботи. Відповідно до підходів до проведення теоретичних досліджень методологічну основу роботи складають базові положення діалектичного методу наукового пізнання (використовувалися у всіх розділах роботи для поглиблення визначення змісту та ознак «фейкових» новин), а також загальнонаукові та спеціальні методи, що базуються на ньому.

Також використовувався інституційний метод для визначення основних інституцій ЄС, щодо боротьби з розповсюдженням «фейкових» новин у інформаційному просторі.

Компаративний метод полягав в порівнянні ефективності засобів протидії дезінформації в інформаційному просторі держав членів ЄС та України.

Теоретичну основу дипломної роботи становлять наукові положення, що містяться у працях вітчизняних та іноземних дослідників у сфері вивчення «фейкових» новин.

Сформовані в роботі теоретичні висновки ґрунтуються на загальних досягненнях таких українських **вчених**: Г. Почепцов, О. Рябоконт, Л. Пригорницька, І. Мудра, М. Кіца, О. Курбан, Є. Федченко та зарубіжних науковців: Г. Алкот, Н. Конрой, В. Девіс, М. Хідман, І. Хант, А. Крамер, Б. Мартенсат, С. Сломан, К. Уордл та ін.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дослідження полягає у комплексному розгляді теоретико-методологічного аспекту вивчення фейкових новин в інформаційному просторі, що має перспективу подальших досліджень.

Дипломна робота має цільову практичну спрямованість, а її положення можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері та навчальному процесі.

Структура дипломної роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, вісім підрозділів, висновків, списку

використаних джерел (108 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 102 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 14 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФЕЙКОВИХ» НОВИН У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

1.1. Поняття та історія розвитку «фейкових» новин

Фейковий новина як явище існує з давніх часів. До широкого розповсюдження інтернету неперевірені, недостовірні дані називали «газетною качкою». Вперше цей вислів прозвучало в 17 столітті в Німеччині. Після сумнівних, але привабливих для зростання тиражу повідомлень журналісти, щоб залишитися в межах доброчесності, ставили позначку з двох букв: «NT» - ен-то, що являло собою скорочення латинського виразу «non testatur» - не перевірено. Для широкого читача незнайомого з латині, умовний знак «NT» звучав як «енте», що по-німецьки означає «качка». А оскільки за цим підписом частіше подавалися неправдиві повідомлення, то з часом це слово все частіше стало вживатися для позначення журналістських вигадок [1, с. 449].

Коли мова йде про виникнення поняття fake news, варто відзначити, що їх коріння бере початок в античності. Наприклад, в першому столітті до нашої ери Октавіан проводить проти свого суперника Марка Антона кампанію по поширенню неправдивої інформації. Він пускає чутки про пристрасті Марка до випивки і його відносинах з єгипетської королевою Клеопатрою VII, нібито він став її маріонеткою. Потім Октавіан публікує документ під назвою «Воля Марка Антона». У документі наголошується, що Марк заповідав, щоб після смерті його поховали в гробницю фараонів. В ті часи ця новина призводить в люті народ Риму. Але потім з'ясується, що новина була помилковою, сфабрикованої [2].

Взагалі то, що сьогодні називається «фейковою новиною», вимагає вивчення і аналізу в інформаційному світі. Суперечки і обговорення з приводу того, якщо не запобігти поширенню таких новин, можуть наступити серйозні негативні наслідки, все ще тривають. У розвитку усної комунікації така інформація застосовувалася в різних протистояннях і інтересах. У побуті все ще збереглося поява помилкової,

вигаданої інформації, вплив якої не менше сучасних фейковий новин. Завдяки розвитку усної народної творчості, частина вигаданої інформації перенеслася в казки і билини. У казках, легендах, які вважаються нематеріальним багатством нації, позитивні герої стикалися зі злом у вигляді інтриг, афери і обману.

Насправді вони були інтерпретацією природних явищ, національних особливостей, способу життя певного народу. Після виникнення письмовій літератури ситуації з присутністю обману і вигадок можна було зустріти в художніх творах. Як приклад можна привести не тільки твори класичної світової та національної літератури, а й сучасні твори.

Ряд дослідників відносять до прототипу фейку жарт. На думку науковців, якщо автор жартів змінює другорядні деталі, то суть не спотворюється. Якщо ж має місце бути містифікація, в цьому випадку історія може бути вигадана від початку до кінця. «Жарти в газетах або журналах найчастіше переслідують дві основні задачі. Перше завдання полягає в розвазі читача. Друге завдання підготовки і публікації жартів може бути визначена як розіграш читача» [3].

Поява чуток в друкованих виданнях не завжди було пов'язано з жартом. Найчастіше недостовірна інформація публікувалася в зв'язку із залежністю преси від правлячих еліт. Так, у французькій газеті «La Gazzet» говорилося про «чудотворної» силі короля. У США, навпаки, зайва відкритість видань приводила до поширення чуток і вигаданих історій. Редактор газети «Соціальна проблематика» Бенджамін Харріс залишав одну смугу вільної. На ній читачі могли написати свої новини. З одного боку, це приклад - демократії, але з іншого – не достовірні факти і чутки [3].

Відомі американські письменники починали свій творчий шлях з роботи в друкованих виданнях. Найчастіше це призводило до змішування журналістських і літературних форм. Наприклад, Вашингтон Ірвінг опублікував на сторінках однієї з міських газет історію про зникнення якогось пана Никербокера. Незабаром історію передрукували ще кілька видань, і це призвело до того, що люди всерйоз

зайнялися пошуками зниклого. На ділі твір Ірвінга виявилось абсолютною вигадкою.

Появою і широким поширенням в інтернеті можливостей створювати, поширювати інформацію може практично будь-яка людина. Все це призводить до того, що користувачі з активною життєвою позицією стали асоціювати себе з журналістами, ігноруючи при цьому принципи роботи з фактами. Журналісти, в свою чергу, в гонитві за швидкістю, часто нехтують перевіркою інформації, що призводить до поширення недостовірної інформації. Велика кількість фальшивих новин, спеціально поширюваної неправдивої інформації ускладнює громадянам розуміння того, що відбувається в країні і в світі.

Як наслідок, у 2017 році словом року вибрали словосполучення «fake news». Укладачі тлумачного словника англійської мови «Collins English Dictionary» дають таке визначення фейковий новини - «помилкова, часто сенсаційна інформація, поширювана під виглядом новинних повідомлень» [4].

«Фейкові новини» стали медіа-явищем, яке все частіше згадують лідери світових держав, і з яким стикається, напевно, чи не кожен житель нашої планети. 11 січня 2017 року президент США Дональд Трамп написав у своєму мікроблозі в Twitter, що стала знаменитою фразою: «фейкові новини - тотальна політична полювання на відьом!» [5]. Американський президент назвав «інформаційним смітником» видання BuzzFeed, яке опублікувало 35-сторінкову доповідь про нібито що має компромат на Трампа, зібраному російськими спецслужбами [6].

Поняття «фейк» включає в себе ряд найрізноманітніших явищ медіасередовища: від підроблених текстів, а також фото-, відео- або аудіозаписів до штучно створеної за завданням замовника популярність особистості, твори, проекти [7] (як правило, за допомогою інтернет-ботів і (або) тих же фальшивих акаунтів, що виставляють «лайки» і тих, хто постить схвальні коментарі) [8].

Згідно Оксфордському словнику, фейкова новина - це навмисно помилковий матеріал, який видає себе за достовірну нову, переважно про недавні події.

Ключовим тут є слово «навмисно», тому що саме воно розділяє поняття misinformation (ненавмисний обмін неправдивою інформацією) і disinformation (навмисне створення та обмін неправдивою інформацією), про які говорить також фахівець в сфері медіа Клер Уордл.

Тобто навмисне доводить, що в момент створення або поширення фейкових новин людина усвідомлювала, що вводить інших в оману, а значить, робив це навмисно.

Фейкова новина є «повідомлення, стилістично створене як справжня новина, але помилкове повністю або частково». Тут проявляється ще одна якість досліджуваного феномена: фейковий матеріал може бути хибним лише частково, спотворювати деякі факти на тлі в цілому достовірного викладу. У випадку з такими новинами потрібно з'ясувати, чи є спотворення навмисним чи ні. Оскільки, якщо під час написання статті журналіст ненавмисно зробив помилку, такий контент буде вважатися недостовірним, але не фейковий. Однак якщо деякі відомості правдивого матеріалу спотворені, матеріал слід розуміти як рейковий [9].

Важливу рису фейкових новин виділяють також Хант Еллокот і Меттью Дженцкау, які визначають даний феномен як «умисно неправдиві новини, статті, недостовірність яких очевидна при перевірці і які можуть ввести читачів в оману». Тут важливо те, що недостовірність фейковий новини завжди можна виявити при фактчекінгу, тобто такий матеріал будується саме на недостовірних фактах [9]. З цієї причини не можна вважати фейковий матеріалами думки і публічні висловлювання, які заздалегідь суб'єктивні, а значить, не можуть розглядатися як точно справжні.

Наступною ознакою фейкових новини визначила редактор The Guardian Еллі Хант. Вона окреслила, що «фейкові новини подаються під виглядом правдивої журналістики з метою маніпуляції і залучення максимальної уваги аудиторії для отримання доходу від реклами». Це означає, що на відміну від справжньої новини, яка створена, щоб розповісти про подій, фейк завжди має маніпулятивну мету,

неважливо, буде підсумком отримання доходу або формування необхідної маніпуляції громадської думки [9].

Ще однією якістю фейковрї новини є те, що вона завжди звернена до людських емоцій. Про це говорить пам'ятка Facebook, в якій «фальшиві новини - це новинні матеріали, які претендують на достовірність, але містять навмисне спотворені факти з метою роздмухати скандал, залучити глядацьку аудиторію або обдурити». Тому заголовки фейкового матеріалу, як правило, яскраві і скандальні, створені для залучення уваги і провокації.

Останнім з ознак фейкових новин, є факт, що більша частина такого контенту поширюється в Інтернеті, через онлайн-платформи і соціальні мережі. Крім того, фейки можна зустріти в новинних передачах і в традиційних друкованих виданнях, вважає Європейська комісія, котра визначила фейкові новини як «навмисне поширення дезінформації в соціальних мережах, новинних передач або традиційного друку» [9].

На думку Клер Уордл, директора з міжнародних досліджень проєкту з підвищення медіаграмотності і по боротьбі з дезінформацією First Draft, основною причиною популярності фейковий новин є відсутність у користувачів новинної грамотності, а також той факт, що сучасна людина на ментальному рівні схильний довіряти фейку.

В освітньому матеріалі «Фейкові новини. Це заплутано» Клер Уордл пояснює, що, коли поширення неправдивих повідомлень відбувається скоординовано і погоджено, новини легко обманюють людський розум, виснажений від щоденного величезного потоку інформації. Тобто, коли користувач бачить кілька повідомлень на одну і ту ж тему, його мозок використовує це як найкоротший шлях до достовірності.

Таким чином, творці і дистриб'ютори фейковий новин розуміють, що на психологічному рівні користувачі набагато менш схильні критикувати візуальні ефекти і інформацію, яка підтверджує їх власні переконання. І, оскільки

інформаційне перевантаження виснажує розум читачів, його набагато простіше обдурити.

Варто сказати, що як фахівець в сфері медіа Клер Уордл бачить проблему ширше, ніж попередні дослідники. На її думку, термін «фейковий» не може передати всю складність різних типів misinformation (ненавмисного обміну неправдивою інформацією) і disinformation (навмисного створення і обміну неправдивою інформацією) [10].

Якщо ненавмисний обмін неправдивої інформації в більшості випадків зводиться до ненавмисним помилок автора статті, то навмисну дезінформацію якраз можна віднести до фейк.

Уордл розділила подібний контент на сім категорій, кожна з яких має різні причини і цілі для створення:

- Сатира або пародія: вигаданий матеріал, який не несе навмисної шкоди, але може ввести в оману читача, якщо той не знає, що прочитаній ними статті - продукт сатиричного ресурсу.
- Що вводить в оману контент: вводить в оману інформація, створена з метою підставити кого-небудь або піднести будь-яке питання під вигідним творцеві кутом.
- Наслідувати контент (самозванець): весь контент помилкових сайтів, які копіюють відомі ЗМІ з метою ввести користувача в оману.
- Сфабрикований контент: повністю помилковий контент, який створений з метою обдурити читачів і нашкодити тому, проти кого він спрямований.
- Контент з помилковим взаємозв'язком складових частин: контент, в якому заголовок і візуальний контент не відповідають тексту матеріалу.
- Помилковий контекст: матеріал, в якому достовірні факти подаються з посиланнями на помилковий контекст.
- Контент, який маніпулює: матеріали, в яких інформація і фото використовуються проти кого-небудь в маніпулятивних цілях.

Серед цілей і причин поширення такого контенту дослідниця виділила:

- неякісну роботу журналіста, коли автор не перевіряв достовірність джерел;
- плагіат, коли матеріал копіює якусь оригінальну статтю;
- провокацію або бажання виділитися, коли скандальний контент створюється з метою залучення уваги;
- упередженість, коли автор необ'єктивно, виходячи з власних поглядів і уподобань, пише про що-небудь в позитивному ключі;
- упередженість, коли автор, навпаки, свідомо налаштований проти того, про кого або про що пише;
- монетизацію, коли фейковий контент створюється для заробітку;
- політичний вплив або тиск з боку уряду;
- пропаганда чийхось інтересів, нав'язування поглядів.

На думку Уордл, розповсюджувачами фейкових матеріалів найчастіше є самі користувачі, які роблять репости в соціальних мережах, не перевірявши достовірність інформації [9].

Джерелом помилкового контенту також нерідко виступають журналісти, оскільки в сучасному світі вони повинні з максимальною швидкістю і точністю обробити і опублікувати отриману інформацію. Іноді неолік часу не дозволяє журналістам якісно перевірити інформацію. Підсумком цього стає публікація недостовірних відомостей.

Ще одним каналом поширення фейкового матеріалів є окремі групи осіб, які хочуть вплинути на аудиторію, переслідуючи власні інтереси, а деякі фейки представляють собою продукт складних кампаній, спрямованих на дезінформування користувачів через бот-мережі і фабрики тролів.

У підсумку, Уордл приходить до висновку, що за поширення фейків і боротьбу з ними відповідальні самі користувачі, внаслідок чого необхідно підвищувати рівень медіаграмотності серед користувачів.

Основними фігурами, що піднімають проблему фейкових новин, є журналісти і працівники медіаіндустрії. Саме тому можна зібрати величезний масив новинних статей та журналістських матеріалів, присвячених фейк, але знайти наукові статті з даної теми важко.

Підводячи підсумок, можна сказати, що на даний момент дослідники та науковці трактують поняття «фейкові новини» по-різному, так як загальноприйняте визначення досі не сформульовано. Крім того, типології різних авторів можуть доповнювати один одного, але жодна з них окремо не є повною. Однак для того, щоб боротися з цим явищем, необхідно сформулювати про нього єдине уявлення, яке підійшло б для кожного окремого учасника.

1.2. Види «фейкових» новин в інформаційному просторі

Взаємозв'язок між людською природою і феноменом інформації зіграла важливу роль в умовах технічної революції і швидкого розвитку інтернету. Через нескінченних можливостей інтернету принцип достовірності інформації серйозно похитнулася. Фейкові новини заповнили весь інформаційний простір.

Є дві основні причини широкого поширення фейкових новин:

1) кількісна: в інтернеті є величезна кількість інформаційного запасу, який неможливо перевірити;

2) якісна, або технологічна: нові технології привели до збільшення коштів збору і зберігання даних, а також кількість виробників новин і каналів їх передачі.

Що стосується першої причини, старше покоління відрізняється від нинішньої молоді тим, що для них основними джерелами інформації залишаються книги, документи, періодичні видання (газети, журнали і т.д.), звукові ЗМІ та інші традиційні засоби масової інформації. Однак в контексті «інформаційного суспільства» інтернет є найбільш важливим джерелом знань. Крім того, не потрібно ніяких зусиль для доступу до цього величезного сховища [9].

Дослідження показали, що в середині 1980-х років, якщо одна людина отримувала в день нову інформацію обсягом приблизно 40-50 газет в день, в 2007 році ця цифра зросла приблизно до 175 газет. Це означає, що доступ до ЗМІ за останні десятиліття збільшився. У той же час кількість неправдивої і неточної інформації також збільшилася. Фейки займають все більше інформаційного простору, що фінансово вигідно регіональним рекламодавцям в соціальних мережах.

Сьогодні близько 97 відсотків користувачів розглядають інтернет як джерело інформації. Соціальні мережі стали основним джерелом новин для більшості людей. Зрештою інтернет, особливо соціальні мережі, є зручним і безпечним місцем для поширення фейковий новин. Цьому є кілька причин.

По-перше, дуже легко отримати доступ до інформаційного ринку і створювати контент через соціальні мережі.

По-друге, соціальні мережі - це одна з потреб сучасної людини, через соціальні мережі зручно стежити за новинами по телефону або екрану комп'ютера, але обговорити достовірність інформації може бути важко.

По-третє, число користувачів соціальних мереж зростає швидкими темпами. При цьому популярність традиційних ЗМІ зменшується. В результаті перевірені джерела інформації все частіше використовуються в соціальних мережах, відкриваючи шлях розвитку неперевіреною і неякісної інформації [9].

По-четверте, вчені (спочатку на прикладі Facebook) довели, що соціальні медіа з ідеологічної точки зору можуть відокремлювати людей один від одного. Потік величезної кількості інформації через інтернет і, зокрема, соціальні мережі зменшили інтерес до традиційних ЗМІ.

Наприклад, в Сирії за допомогою фейковий новин організовується процес маніпулювання, виходячи з інтересів суб'єктів контролюються новини та зображення, що стосуються політичного, ідеологічного, економічного життя в країні, вони застосовуються для зміни сприйняття людьми тих чи інших подій, залучення їх уваги.

У інформаційному просторі брехня класифікується за видами:

- повна брехня (абсолютна) - усвідомлене поширення брехливої інформації;
- часткова брехня - підготовка інформації з однієї помилкової деталлю, яка нарівні з іншими сприймається як правильна;
- замовчування - автор в курсі реальних фактів, що відносяться до події, але намагається не впливати на аудиторію за допомогою конкретного образу, замовчує його.

Варто відзначити, що в наш час потужний розвиток технічних засобів по створенню фейкових новин сприяло корисливим «сторітеллерам» постійно використовувати сучасні технології і створювати правдоподібні матеріали. Тут можна відзначити такі графічні і відеомонтажні програми, як Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, AdobeAfterEffect, AdobeInDesign. З їх допомогою можна наочно створити помилкову панораму чого завгодно. А до того ж в супроводі з різними звуковими і образотворчими засобами вони стають більш правдоподібними.

Фейкові новини все частіше використовуються як засіб інформаційних воєн і неодноразово використовувалися в освітленні в ЗМІ сирійської кризи. ЗМІ використовували один і той же образ для освітлення кількох інцидентів. Наприклад, в двох подіях в Південній Гуті (Ghouta) показано зображення однієї і тієї ж сирійської дівчинки. У перший раз в якості жертви ракетного обстрілу сирійської армії, а другий - хімічної зброї. В обох випадках сирійська армія була звинувачена в смертельні випадки. Але пізніше, коли сирійська армія звільнила Південну Гуту з'ясувалося, що дівчинка і її сім'я живі. Найголовніше, щоб споживач інформації був здатний розрізнити неправдиву інформацію. В даний час існує ряд таких дослідницьких центрів, що займаються підробленими новинами і перевіряючих їх наявність, як FactCheck.org, Snopes.com, WashingtonPostFactChecker і PolitiFact.com. Серед них - проєкт політичного громадського центру FactCheck.org при Пенсільванському університеті США, який виділяється достовірністю своїх досліджень.

Незважаючи на те, що фейкові новини набули широкого поширення в епоху Інтернету і пост-правди, саме явище аж ніяк не є сучасним феноменом. Так, одна з наймасштабніших журналістських качок датується тисячі вісімсот тридцять п'ять роком, коли газета New York Sun опублікувала серію статей про британському вченому Джона Гершеля, нібито зібрав неймовірно потужний телескоп, який дозволив не тільки досліджувати земний супутник, а й відкрити життя на Місяці. Сенсаційну новину підхопили інші видання, а випуск New York Sun розійшовся рекордним для того часу тиражем в 19 360 примірників. Парадоксально, що люди продовжили купувати номер навіть після того, як обман було викрито [9].

Цей приклад наочно демонструє фейковий матеріал, який був створений виданням з метою заробітку і підвищення популярності.

Для того, щоб зрозуміти різницю між фейковими новинами різних типів і виявити їх наслідки, розберемо інші приклади помилкового контенту. В якості основи візьмемо класифікацію фейкових матеріалів, а саме професора О.П. Суходолова та директора з міжнародних досліджень проєкту з підвищення медіаграмотності і по боротьбі з дезінформацією First Draft Клер Уордл і узагальненого праці журналістів під керівництвом засновниці проєкту Upworthy Елі Парізер.

Виділяють ряд видів «фейкових новин»:

1) Розважальні / сатиричні / пародійні новини.

Твори таких сатиричних ресурсів, як PIA FogNews, Fibster і 2x2 NOBOSTI варто вважати окремими творами, ніж фейк, оскільки на сайтах подібних розважальних медіа міститься попередження, що контент є вигаданим. Крім того, у творців таких матеріалів немає мети отримати вигоду, обдуривши користувачів, що теж відрізняє сатиру від рейкового контенту.

Фейковими новинами сатиричні матеріали стають тоді, коли читачі приймають представлену інформацію як справжню і поширюють її, не подивившись джерело.

2) Дискримінація за будь-якою ознакою і пропаганда.

Як уже зазначалося, фейковий новини, створені з цією метою, найбільш часто з'являються в контексті військових дій. Такі новини не несуть реальної загрози громадськості, але дозволяють їх творцям заробити нечесним шляхом на довірливості читачів.

3) Хакерська атака.

Деякі банери з сенсаційними заголовками містять в собі віруси, так що при переході по посиланню комп'ютер виявляється заражений. Даний вірус викрадав паролі користувача і відкривав хакерам доступ до всіх його акаунтів.

Такі новини також несуть загрозу користувачем, тому що порушує їх конституційні права на недоторканність приватного життя, особисту і сімейну таємницю, захист своєї честі і гідності.

4) Отримання економічної вигоди.

До фейковий новин такого типу відноситься, наприклад, історія трейдера, який поширив слух про перевірку владою двох компаній через Twitter. В результаті акції обох знизилася на 16-28%, трейдер купив ці акції і пізніше продав, коли вартість стабілізувалася знову. Дана маніпуляція принесла інвесторам збитки в 1,6 мільйона доларів, а трейдеру - звинувачення в шахрайстві [11].

5) Контент, що вводять в оману.

Під час президентських перегонів в США в 2016 році різні веб-сайти, в тому числі Rightists.com, який публікує суміш справжніх і підроблених новин, процитував слова, нібито сказані Хіларі Клінтон до 2013 року: «Я б хотіла, щоб такі люди, як Дональд Трамп, балотувалися на президентський пост, вони чесні, і їх не можна підкупити».

Насправді ж, Клінтон тоді сказала: «Я хотіла б бачити, що більш успішні бізнесмени балотуються на президентський пост» [12].

Згідно з аналізом Buzzfeed, ця історія стала однією з найпопулярніших фальшивих історій на Facebook і з урахуванням масиву інших фейкових новин, спрямованих проти Клінтон, вплинула на результат виборів.

Хоч ця новина окремо і не принесла шкоди ні суспільству, ні Хілларі Клінтон, укупі з іншими фейковими новинами був створений загальний обман, в результаті якого серед виборців в США поширилися чутки, що призвели Дональда Трампа на президентський пост.

б) Наслідуює контент (самозванець) / фейковий веб-сайт і фейкова соціальна сторінка

Заголовок статті «Агент ФБР, підозрюваний у витоку електронної пошти Хілларі, був знайдений мертвим, його смерть інсценовано як суїцид», широко поширився на Facebook. Історія була опублікована сайтом «Denver Guardian», який є фейковим і видає себе за онлайн-підрозділ справжньої міської газети.

Згодом власник сайту Джестіна Коллер визнала, що все в цій історії було вигаданим, але ця інформація широко поширилася на форумах, що підтримують Дональда Трампа. Крім того, матеріал скомпрометував в очах виборців фігуру Хілларі Клінтон, що порушило її ділову репутацію.

7) Сфабрикований контент

У 2016 році в Facebook широко поширилася новина із заголовком «WikiLeaks підтверджує, що Хілларі Клінтон продавала зброю ІДІЛ». У тексті повідомлення навіть були наведені цитати, нібито взяті з зламаних листів. Насправді, WikiLeaks новину спростував, але це не завадило їй стати однією з найпопулярніших в соціальних мережах.

Сфабрикований контент дискредитує людини, проти якого він спрямований, що порушує його право на захист честі, гідності та ділової репутації.

8) Фейковий огляд / напівправда

До подібного роду матеріалів відносяться, як правило, рекламні пости. Одним з яскравих прикладів подібного була новина про торгіву марку функціонального харчування Energy Diet, яка позиціонує себе як здорове харчування, що допомагає скинути вагу, але насправді не несе користі для організму і не прискорює втрату ваги.

Такі матеріали вводять в оману споживачів, та завдають шкоди їхньому здоров'ю. Крім того, подібний контент можна вважати шахрайським, оскільки користувачі думають, що платять за один продукт, а отримують інший. Таким чином, виробники отримують кошти нечесним шляхом.

9) Фейкові зображення

У 2016 році в Інтернеті з'явився моторошний знімок гібрида жінки і собаки, нібито створеного вченими. Новина про це швидко поширилася по соціальним платформ, після чого з'ясувалося, що це фото не сьогодення істоти, а лише скульптура 2002 року художниці Патриції Піччиніно [13]. Подібні сенсаційні матеріали подаються найбільш нешкідливими прикладами фейків, які не несуть суттєвої шкоди громадськості.

Таким чином, можна спостерігати різноманітність фейкових матеріалів, деякі з яких не уявляють реальної загрози суспільству, але вводять користувачів в оману, що в невеликому ступені спотворює їх погляди на світ. Більш того, подібні спотворення, хоч і не завдають значної шкоди, дозволяють творцям фейковий новин отримати дохід нечесним шляхом. Інші ж приклади можуть нашкодити як суспільству, так і окремій особі, а значить, підлягають законодавчому контролю і регулювання.

1.3. Вплив «фейкових» новин на місцевий і міжнародний інформаційний простір

В інформаційному просторі чесна, об'єктивна і якісна інформація завжди йде поряд з підробленою і неточною інформацією. Як правило, будь-яка інформація про подію, що відбулася ніколи не буває точною. Це залежить від підходу людини, який передає інформацію.

Напевно, тому персидський поет-суфій Джалоліддін Румій називав «новина є не самою подією, а його тінню». Той, хто не бачив подію, але чув про це, природно, повірить в це. Особливо, якщо ця новина передається через офіційні ЗМІ, аудиторія

сприймає її як правильну. Однак завдяки розвитку інформаційних технологій та офіційного визнання інтернету як засобу передачі інформації значно знизилася довіра громадськості до ЗМІ. В результаті зросла кількість ненадійною, неточної інформації.

Постає питання, яка небезпека фейковий новин для національних ЗМІ. У той же час відсутність правової бази, що регулює потік віртуальної інформації в національній журналістиці, або той факт, що в деяких країнах ще не досить адекватно освітлено законодавство, сприяє зростанню фейкових новин. У національному віртуальному просторі розповсюджувачів інформації можна розділити на три групи. Це офіційні сайти, користувачі соціальних мереж, що публікують на своїх сторінках новини, і блогери. Найчастіше фейкові новини поширюють користувачі соціальних мереж [14].

Незважаючи на різноманітність форми, змісту і розміру такої інформації, вони часто публікуються в мережі без перевірки джерела інформації. У національному віртуальному просторі, де існує безліч фейкових новин, споживачі соціальних мереж і новинних сайтів діляться на дві категорії. Перша категорія не приділяє великої уваги сенсаційної інформації. Друга категорія вірить кожному посту (незалежно від того, ким і з якою метою він опублікований) і навіть сприяє його поширенню.

Число інтернет-користувачів у світі зростає і активно щодня користуються соціальними мережами. Ці цифри показують, що інтернет вже став платформою, на якій зосереджено увагу громадськості, і зростає важливість, наскільки контент є справжнім чи ні. Аналізуючи національний віртуальний простір, можна зазначити, що в соціальних мережах більше посилань-лінків, ніж власне інформації. Цікаво відзначити, що офіційні сайти без перевірки публікують інформацію з різних соціальних груп. Наприклад, ряд груп в Facebook стали джерелами інформації для національних офіційних сайтів. Адже перевірка інформації є однією з основних задач в інформаційному просторі.

Тому неправильно вказувати, що користувачі соціальних мереж повинні бути джерелом інформації на офіційних сайтах, зареєстрованих як ЗМІ в інформаційному просторі. Тому що користувачі соціальних мереж дуже суб'єктивно відносяться до реальності. Тобто іноді вони, в залежності від характеру, настрою, стану і обставин, розміщують в мережі свої думки, міркування, умовиводу або навіть повністю вигадану фейковий інформацію.

«Фейкові новини» також часто використовуються і проти уряду або діяльності державних органів [14].

Поширення фейкових новин - це не проблема однієї держави. Це світове явище, що впливає на стан сучасного медіа-простору. Журналісти з усього світу б'ють на сполох і намагаються боротися з наслідками поширення альтернативних фактів, але часто самі професіонали можуть бути джерелом подібних новинних повідомлень.

Як інструмент інформаційної війни, фейкові новини є серйозною загрозою національній безпеці. Зрозуміло, що із фейковими новинами треба боротися. Для цього необхідно розробити основу, архітектуру та рекомендації щодо формування у державній системі протидії поширенню фейкових новин та їх впливу на державне суспільство, включаючи відповідні форми, методи та технології. Ця система дозволить у співпраці зі структурами громадянського суспільства забезпечити захист громадян від деструктивного впливу фейкових новин, а також істотно обмежити канали їх поширення.

У світовій практиці існують різні позиції щодо фейкових новин і їх поширення в інформаційному просторі. Тема фейків майже в рівній мірі актуальна для всього світу. Наприклад, в Індії великого оголошення отримала інформація, опублікована в месенджер WhatsApp, з проханням допомогти в затриманні злочинців. Місто Акатлан, в якому була здійснена публікація, невеликий і в груповому чаті знаходяться практично всі жителі. Саме там підбурювачі закликали жителів до затримання «винних». Маніпуляція спрацювала: емоції вийшли на перший план. Трансляція побиття і самої розправи з'явилася в акаунті Facebook.

Пізніше з'ясувалося, що вбиті невинні. Соціальні мережі та месенджери виступили в ролі потужного джерела інформації, якому аудиторія довіряє. Через надійного наскрізного шифрування в WhatsApp неможливо відстежити походження повідомлень. Цим і скористалися творці фейку [14].

Поширення через нові соціальні медіа і месенджери неправдивої інформації, яку багато хто вважає правдивою, кардинально впливає на місцеву громаду, тому що така інформація поширюється людьми, яким люди довіряють.

Наприклад, під час президентських виборів у Франції в 2017 році Маріон Марішаль-Ле Пен опублікувала в своєму акаунті в Twitter запис про те, що одного з кандидатів фінансує Саудівська Аравія, посилаючись на матеріал сайту а lesoir.info. Як з'ясувалося пізніше, даний інтернет ресурс є клоном офіційного французького видання, що вже говорить про фейковість інформації. За час, який пост знаходився в мережі, повідомлення набуло поширення аудиторією за допомогою «лайків». Офіційний сайт [Le Soir](http://LeSoir.com) випустив спростування, і фейковий пост був видалений.

За своїм типом даний вкидання можна віднести до сенсаційного контенту, який був покликаний зародити сумнів серед виборців і підірвати довіру до кандидата. До подібного типу можна було віднести і новини, що публікуються на сторінці «America's Last Line of Defense» в Facebook. Автор фейкових матеріалів, Крістофер Блер, підносить дезінформацію для аудиторії через те, що йому «подобається дивитися, як люди тиражують його повідомлення» [15].

Гучні заголовки, сенсації і наклеп політичних лідерів - головні складові повідомлень. Автор пояснює свою діяльність бажанням показати читачам іншу сторону новин і можливість критичніше ставитися до побаченого. Але комерційна вигода, прикрита благим наміром, позначається на стані деяких інтернет-ресурсів, які черпають інформацію в соціальній мережі. Не завжди журналісти піддають матеріали фактчекінгу, що призводить до подальшого тиражування фейкових новин. І все це на тлі того, що близько 45% дорослого населення Америки звикло отримувати інформацію в соціальній мережі Facebook [16].

Фальшиві новини 2010 року в Іспанії також привернули увагу міжнародної спільноти. Тоді була опублікована стаття про те, що США купили Філіппіни у Іспанії. Це стало найпопулярнішою новиною в історії країни.

Поширення таких новин на Філіппінах стало актуальною проблемою. Тому що фейкові новини в соціальних мережах вплинули і на політичне життя. Зокрема, після виборів 2016 року в країні деякі сенатори були незадоволені платформами соціальних мереж, які дозволяли поширювати підроблені новини. У цьому випадку вони запропонували покарати платформи соціальних мереж за поширення підроблених новин.

У Сінгапурі ті, хто поширює підроблені новини, залучаються до відповідальності. Згідно з чинним законодавством, будь-яке поширення неправдивих або що вводять в оману повідомлень в країні є порушенням закону.

А в ЗМІ Південної Африки стрімко зростає поширення підроблених, фальшивих новин. У країні часто спостерігаються дії, спрямовані на дискредитацію політичної опозиції. Це призводить до зниження суспільної довіри до ЗМІ.

У зарубіжних ЗМІ з'являється все більше матеріалів, в основі яких лежить фейкова новина, взята з соціальних медіа. У цьому середовищі месенджери також активно виступають майданчиком для поширення неправдивої інформації.

Таким чином, аналізуючи фейковий новини в вітчизняних та зарубіжних ЗМІ, а також поширених в соціальних медіа, месенджерах і інтернет-ЗМІ, було визначено, що аудиторія відгукується на фейковий новини і сприяє поширенню їх шляхом репоста і «лайків». Альтернативні факти, засновані на сильному тиску на емоції читачів, охочіше сприймаються читачами і формують громадську думку. Інформаційна порядок денний спотворюється в період пост-правди і являє собою одностороннє виклад дійсності.

РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВ ЧЛЕНІВ ЄС ЩОДО ПРОТИДІЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ «ФЕЙКОВИХ» НОВИН У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Правове регулювання боротьби з поширенням «фейкових» новин у інформаційному просторі держав-членів Європейського Союзу

Ідея «морального роззброєння» була вперше озвучена Польщею у Лізі Націй у 1931 році та вперше запропонована в ООН у 1947 році Радянським Союзом. Ідея не була використана на практиці, зокрема тому, що в період холодної війни ліберальні демократії не підтримали проекти резолюцій, спрямованих проти «пропаганди війни» та «ідеологічної агресії», зазначивши, що дорога до світу лежить не через придушення свободи слова, а через просвітництво та викриття паліїв війни [17].

У роки холодної війни обидві її сторони використовували пропаганду та дезінформацію, як свою основну зброю, а СРСР та її союзники широко вдавалися до блокування іноземних радіопередач. Саме по собі блокування радіосигналів потім було засуджено Міжнародною конвенцією електрозв'язку у 1947 році та Генеральною Асамблеєю ООН у 1950 році.

Зберігає свою актуальність для цілей дослідження питання та майже забута міжнародна угода, яка не застосовується на практиці Міжнародна Конвенція про використання радіомовлення.

Міжнародна Конвенція про використання радіомовлення на користь миру, договір Ліги Націй 1936 року, зобов'язує держави «обмежувати вираження тих думок, які становлять загрозу міжнародному миру та безпеці». Конвенція, учасниками якої, принаймні формально, ще до сих пір залишаються кілька країн ОБСЄ, такі як Російська Федерація, Латвія та Естонія, зобов'язує уряди забороняти та припиняти на своїх територіях передачу будь-яких програм, які «по-своєму характеру спрямовані на підбурювання населення будь-якої території до діянь, несумісних із внутрішнім порядком чи безпекою будь-якої території». Конвенція

також містить аналогічне розпорядження щодо «підбурювання до війни проти іншої сторони договору». У цьому акті немає різниці між висловлюваннями від імені держави і висловлюваннями приватних осіб. Крім того, ця Конвенція забороняє розповсюдження хибних повідомлень та новин. Вона є корисним нагадуванням про необхідність збереження балансу між свободою вираження поглядів та зобов'язанням не допускати пропаганди війни та риторики ненависті [17].

Після Другої світової війни цей баланс найкраще ілюструється у статтях 19 та 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (МПГПП). У першій із них говориться:

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватись своїх думок.

2. Кожна людина має право на вільне вираження своєї думки; це право включає свободу шукати, отримувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово або за допомогою друку або художніх форм вираження, або іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими у пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки та особливу відповідальність. Вона може бути, отже, пов'язана з деякими обмеженнями, які, однак, мають бути встановлені законом і бути необхідними: а) для поваги до прав та репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

У той час як вищезазначені положення статті 19 ретельно вивчені та цитовані, стаття 20, на яку звернено менше уваги академічних та політичних кіл, передбачає:

1. Будь-яка пропаганда війни та дезінформація має бути заборонена законом.

2. Будь-який виступ на користь національної, расової або релігійної ненависті, що є підбурюванням до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Важливість зусиль щодо запобігання війнам та дискримінації прав людини загальновідома і досить зрозуміла: сучасна історія рясніє прикладами того, як дезінформація нагнітає агресивні настрої та підбурювання до расизму та

нетерпимості призводили до військових дій, геноциду та злочинів проти людяності. Пропаганда війни та заклики до дискримінації та насильства на ґрунті національної чи расової приналежності чи переконань тягнуть за собою порушення основних прав людини, проголошених у МПГПП; вони також ображають «гідність, властиву всім членам людської сім'ї», їхні «рівні та невід'ємні права» як «основи свободи, справедливості та загального світу» (як зазначено у преамбулі пакту). Таке здійснення права на свободу вираження поглядів часто спрямоване на знищення прав і свобод більш слабких верств населення проти людяності як такої [18].

Дезінформація, як одна із передумови пропаганди війни за своєю суттю є формою підбурювання насильства, заснованої на виправданні національної, расової чи релігійної ненависті.

Дослідники сходяться на думці, що заборона дезінформації, як передумава пропаганди війни та риторики ненависті передбачає відповідальність не лише приватних засобів масової інформації та інших компаній, а й органів державної влади.

Зауваження загального порядку № 34 стали керівництвом для будь-кого, хто займається вивченням та тлумаченням положень МПГПП щодо свободи вираження поглядів [19]. Документ формулює, зокрема (пункт 50), що «будь-яке обмеження, обґрунтоване статтею 20, має також відповідати пункту 3 статті 19», і далі (у пункті 52), що «у кожному випадку, коли держава-учасниця обмежує право на вільне висловлення думки, йому необхідно обґрунтовувати заборони та їх умови у суворій відповідності до статті 19». Вищезазначені висновки Зауважень загального порядку № 34, безсумнівно, узгоджуються з думками, вираженими різними дослідниками, у тому числі на семінарі КПЛ 2008 року за статтями 19 та 20. Вони також повторюються в інших документах, затверджених КПЛ [20].

Варто зазначити, що раніше Зауваження загального порядку, № 11, присвячені тлумаченню та відповідності статті 20 [21], не містять такої прямої інтерпретації, лише зазначаючи, що між статтями 19 і 20 по суті немає протиріччя.

Свободу висловлювання думки в рамках МПГПП слід тлумачити як таку, що не поширюється на пропаганду війни і риторику ненависті, які являють собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства [22].

Говорячи про умови обмеження свободи вираження поглядів відповідно до цих підстав, зазвичай посилаються на пункт 3 статті 19, який наказує, що обмеження мають бути встановлені законом [23]. Але про те ж говорить і стаття 20. Тут важливіше слідувати тому, що мається на увазі під словом «закон». З цього питання, виходячи з комунікацій, розглянутих у КПЛ ООН, у Зауваженнях загального порядку № 34 правомірно зазначається, що «закон» має бути сформульований досить чітко, а інформація про нього має бути доступна широким верствам населення [24]. Крім того, такий закон не повинен наділяти осіб необмеженими дискреційними повноваженнями щодо меж обмежень, а самі обмеження повинні відповідати принципу пропорційності і не бути великомасштабними [25].

Якщо аналізувати обмеження відповідно до їх потреби в демократичному суспільстві, то, на відміну від статті 10 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) [26], стаття 19 (МПГПП) не згадує про це критерії (на відміну від статей 21 та 22, наприклад) [27].

Навпаки, стаття 20 за своїм змістом, хоч і не за формулюванням, відносить передбачувану нею заборону на пропаганду війни і риторику ненависті до вищої «необхідності в демократичному суспільстві» [27].

Особливий інтерес становлять ранні резолюції Генеральної Асамблеї ООН (110 (II), 290 (IV), 380 (V)), що порушують проблему небезпеки дезінформації, пропаганди та підтверджують засудження «пропаганди проти миру». Важливо відзначити, що вже в них Генеральна Асамблея докладно обговорює проблему, заявляючи, що така пропаганда включає не лише підбурювання до конфліктів чи агресивних дій, а й «заходи, спрямовані на ізолювання людей від будь-яких контактів із зовнішнім світом, які перешкоджають пресі, радіо та інших засобів зв'язку висвітлювати міжнародні події, тим самим перешкоджають порозумінню між народами». ООН також заявила, що третій елемент властивий пропаганді війни

– це вжиття «заходів, спрямованих на замовчування чи спотворення діяльності ООН на користь миру, або на те, щоб завадити народу знати думку інших держав». Визначаючи зв'язок між пропагандою війни та придушенням свободи слова, Генеральна Асамблея зазначила, що успіх пропаганди стає можливим, коли засоби масової інформації позбавлені волі висвітлювати важливі події та особливі думки.

За основу міжнародних стандартів ООН були сформовані європейські стандарти у протидії пропаганди та «фейкових новин» в Європі.

Конвенція захисту прав та основних свобод людини, яку часто називають Європейською конвенцією з прав людини (ЄКПЛ), є основним документом Ради Європи. Стаття 17 («Заборона зловживань правами») сформульована таким чином: «Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитися як таке, що будь-яка Держава, будь-яка група осіб або будь-яка особа має право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-які дії, спрямовані на скасування прав і свобод, визнаних у цій Конвенції, або на їх обмеження більшою мірою, ніж це передбачається в Конвенції» не має права займатися якою б то не було діяльністю або вчиняти які б то не було дії, спрямовані на скасування прав і свобод, визнаних у цій Конвенції, або їх обмеження більшою мірою, ніж це передбачається в Конвенції».

Ця стаття наділяє Суд правом визнавати будь-які дії, спрямовані проти прав людини, зазначених у ній (зокрема, таких як право на життя та право на недискримінацію), як дії, які не можуть розраховувати на захист, що забезпечується ЄКПЛ загалом та статтею 10 про свободі висловлювання думки, у якій йдеться таке:

1. Кожна людина має право вільно висловлювати свою думку. Це право включає свободу дотримуватися своєї думки, і свободу отримувати та поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку публічної влади та незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам здійснювати ліцензування радіомовних, телевізійних чи кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, що накладає обов'язки та відповідальність, може бути пов'язане з певними формальностями, умовами, обмеженнями або санкціями, передбаченими законом і необхідними в демократичному суспільстві на користь

національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, охорони здоров'я та моральності, захисту репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, або забезпечення авторитету та неупередженості правосуддя [27].

Іншими словами, Суд вважає, що здійснення права на свободу вираження поглядів з питань, що суперечать букві та духу ЄКПЛ, не захищене на рівні самої ЄКПЛ. Будь-які дії проти прав людини (таких, як право на життя та право на недискримінацію) не можуть розраховувати на захист ЄКПЛ загалом та статті 10 про свободу вираження поглядів зокрема.

Хартія Європейського Союзу (ЄС) про основні права передбачає у статті 11(1), що кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Дане право включає свободу дотримуватися власних поглядів та свободу отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів та незалежно від кордонів. Відповідно до статті 11(2) Хартії, свобода та плюралізм засобів масової інформації мають забезпечуватись.

Стаття 52(1) Хартії про основні права передбачає, що будь-яке обмеження на здійснення прав і свобод, визнаних Хартією, має бути передбачене законом та поважати сутність цих прав та свобод. Враховуючи принцип пропорційності, обмеження можуть накладатися, але тільки якщо вони є необхідними і справді служать спільним інтересам Євросоюзу або потреби у захисті прав та свобод інших осіб.

Директива ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги (стаття 3(1)) передбачає, що держави-члени повинні гарантувати свободу прийому та не обмежувати ретрансляцію на своїй території аудіовізуальних медіа-послуг інших держав – членів ЄС з причин, що підпадають під сферу її дії [28].

Стаття 3(2) цієї Директиви також дозволяє за певних умов відступ від принципу свободи прийому та ретрансляції телевізійного мовлення на своїй території з інших держав-членів. Ці умови включають очевидні, реальні та серйозні порушення статті 6, яка говорить:

«Держави - члени ЄС мають бути забезпечені відповідними засобами, щоб аудіовізуальні медіа-послуги, що надаються постачальниками медіа-послуг, що знаходяться під їхньою юрисдикцією, не містили жодного підбурювання до ненависті за ознакою раси, статі, релігії чи національності.

3 березня 2017 року у Відні було прийнято Спільну декларацію про свободу вираження поглядів, а також «фейкові» новини, дезінформацію та пропаганду за участю Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організації американських держав (ОАД)) та Спеціального доповідача щодо свободи вираження поглядів та доступу до інформації в Африці [28].

Автори декларації висловили стурбованість фактом широкого поширення в традиційних ЗМІ та соціальних мережах дезінформації, а також наголосили, що фейкові новини здатні завдати шкоди суспільству та окремим особам. Вони також означили, що соціальні мережі не повинні відповідати за публікації третіх осіб, а держава не може обмежувати право на свободу вираження поглядів, якщо контент не порушує міжнародні правові норми.

Основними принципами декларації також стали загальна заборона на поширення фейкового контенту, спрямованість держав на підвищення рівня медіаграмотності серед населення, а також створення чіткої нормативно-правової бази, що регулює діяльність ЗМІ, з урахуванням необхідності формування умов для вільних, незалежних та плюралістичних засобів комунікації.

Зрештою, документ закликає соціальні платформи розробляти нові рішення для боротьби з фальшивим контентом та бачить необхідним для ЗМІ всіляко підтримувати ініціативи, що відповідають правилам цієї декларації.

Варто зазначити, що методи, описані у декларації, важко реалізувати на практиці, оскільки спроби держав регулювати контент соціальних платформ та засобів масової інформації критично сприймаються суспільством.

З урахуванням факту, що фейковий контент найчастіше розповсюджують самі користувачі, можна припустити, що єдиним дієвим методом боротьби з фальшивою

інформацією є просвітництво людей та розвиток у них інформаційної грамотності. Однак пройде чимало часу доти, доки більшість користувач зрозуміє, що таке фейк і чому не можна його поширювати. Тільки після цього за поширення хибної інформації можна запроваджувати правову відповідальність.

Деякі європейські країни, імпелентували в своє національне законодавство закони про блокування в інтернеті відомостей, які «ганьблять честь і гідність» громадянина чи юридичної особи, вже запровадили законодавчі ініціативи, спрямовані на боротьбу з фейковими новинами.

Федеративна Республіка Німеччина є однією з перших країн, які вжили заходів для боротьби з поширенням неправдивої інформації на законодавчому рівні [29]. У Німеччині 2017 року було ухвалено закон про накладення штрафу на соціальні мережі за систематичне порушення правила своєчасно видаляти фейкові новини або повідомлення, що розпалюють ненависть [30].

До таких належать образи, погрози, наклеп, пропаганда антиконституційних організацій, образу держави та її символів, а також підбурювання до злочинів, схвалення незаконних дій та блюзнірство. Загалом у документ увійшли понад 20 статей німецького кримінального кодексу.

Згідно з новим законодавством, соціальні мережі мають заблокувати або видалити подібний контент протягом доби. Їм також надається тиждень на розгляд спірних випадків. Крім того, тепер соціальні платформи зобов'язані зберігати віддалені записи, щоб мати можливість надати їх як докази, а технологічні компанії повинні кожні півроку звітувати про кількість скарг, що надійшли, і про вжиті заходи.

Під дію закону підпадають усі послуги, відвідуваність яких налічує понад 2 мільйони користувачів. За порушення акта передбачено штраф у розмірі до п'яти мільйонів євро для фізичних осіб та до 50 мільйонів євро для юридичних осіб.

Закон був жорстко розкритикований громадськістю та названий одним із найрепресивніших в історії Інтернету. Так, журналіст швейцарської газети *Neue Zuercher Zeitung* Ерік Гуйєра написав матеріал із заголовком «Німеччина –

республіка цензури», а представники Facebook зазначили, що закон не вирішує проблему ненависті в мережі, а лише перекладає відповідальність на соціальні мережі. Крім того, ініціатива делегує анонімним модераторам функції суду, які ухвалюватимуть рішення про правомірність тієї чи іншої посади. Нарешті, загроза великого штрафу сприятиме обмеженню свободи слова, оскільки велика ймовірність того, що модератори просто видалятимуть контент, на який надійшла скарга, без з'ясування ступеня достовірності матеріалу [31].

Першим випадком, коли санкції були застосовані до громадян, які порушили правила розповсюдження незаконного контенту, стало те, що Федеральне управління юстиції Німеччини 2 липня 2019 року наклало на американську компанію Facebook штраф у розмірі 2 мільйонів євро.

Причина в тому, що була опублікована недостовірною інформація про кількість отриманих скарг, що спотворює масштаби нелегального контенту на платформі та спосіб роботи Facebook. Facebook повідомив у своєму звіті Transparency Report, що у другій половині 2018 року він отримав 1048 скарг на незаконний контент на своїй платформі [32].

Представники міжнародного співтовариства, національні лідери та посадові особи міжнародно-правових організацій нечітко висловлюються щодо виконання санкцій та ухвалення законів. Більшість із зазначених людей засудили можливе придушення німецьким урядом свободи слова та обмеження інших природних прав громадян [33].

Проте, розробка цього закону та його імплементація у національне законодавство через європейське верховенство права стали прецедентом, що вплине на розвиток соціальних мереж, організацію спілкування користувачів, нагляд за правилами поширення інформації.

Закон «Про свободу преси» існує у Франції з 1881 року та передбачає штраф у розмірі 45 000 євро за поширення хибної інформації. Однак у зв'язку з випадками масового поширення фейкових новин під час президентських виборів у США у 2016 році, а також перед референдумом з питання виходу Великобританії з ЄС та

референдуму з відділення Каталонії, влада Франції вважала за необхідне доповнити існуюче законодавство ініціативою, яка отримала назву «закон про надійність та довіри до інформації».

Правовий акт діятиме під час виборчих кампаній за п'ять тижнів до дня голосування. Предметом ініціативи стали канали поширення фейкових новин, серед яких Facebook, Youtube та «ЗМІ під впливом іноземних держав» [34].

Новий закон передбачає наступні кроки боротьби з фейками:

— Якщо радіостанції та телеканали, що знаходяться під впливом іноземної держави і підконтрольні французькій Вищій раді з телерадіомовлення (CSA), будуть помічені в поширенні фальшивих новин і незалежні експерти Ради підтвердять цей факт, такі ЗМІ можуть бути позбавлені ліцензії на мовлення.

— Соціальні мережі та інтернет-портали зобов'язані публікувати інформацію про так званий проплачений інформаційний контент, а також вказувати суму та «замовника», що дозволить користувачеві побачити, який матеріал є пропагандою і не заслуговує на довіру.

— Тепер у разі виявлення «масового та штучного поширення фальшивої інформації» будь-який громадянин може подати до суду за прискореною схемою, що призведе до блокування контенту.

На це французька сторона оголосила, що основне завдання нового закону зводиться до регулювання роботи каналів передачі дезінформації, а не визначення того, що варто вважати фейковою новиною.

У Великобританії та Італії наразі розробляються основні матеріали щодо правових засобів і форм подальшої боротьби з поширенням неправдивої інформації.

Крім того, у грудні 2018 року лідери Сполученого Королівства та Республіки Польща домовилися сформувати спільні сили для боротьби з розповсюдженням дезінформації.

Таким чином, можна зробити висновок, що деякі держави зробили спроби боротися з фейковими новинами на законодавчому рівні. Однак запропоновані

ініціативи неминуче стикаються з критикою та звинуваченням у обмеженні свободи слова та введенні цензури.

2.2. Заходи протидії інституціями ЄС розповсюдженню «фейкових» новин у інформаційному просторі

Дезінформація — це «достовірно неправдива або оманлива інформація, створена, представлена та поширена для отримання економічної вигоди або для навмисного обману громадськості». Дезінформація – це підтверджувана неправдива інформація, яка поширюється без наміру ввести в оману та часто поширюється, оскільки користувач вважає її правдою.

Поширення дезінформації може мати низку наслідків, наприклад, загрозу нашим демократіям, поляризувати дебати та поставити під загрозу здоров'я, безпеку та навколишнє середовище громадян ЄС.

У 2015 році, після заклику Європейської Ради до реагування на постійні кампанії дезінформації, у структурі Європейської служби зовнішніх зв'язків (EEAS) було створено Східну оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force). На сьогоднішній день Оперативна група документально зафіксувала, проаналізувала та привернула увагу громадськості до понад 4500 прикладів дезінформації та суттєво поглибила розуміння інструментарію, методик та цілей дезінформації. Крім того, її робота у тісному взаємозв'язку зі службами Європейської Комісії дозволила суттєво підвищити ефективність поширення інформації про ЄС у країнах регіону Східного сусідства [35].

У 2016 році було затверджено Загальну рамкову програму протидії гібридним загрозам, а у 2018 році — Спільне комюніке про підвищення стійкості та нарощування потенціалу для боротьби з гібридними загрозами. У рамках передбачених у зв'язку з цим заходів у 2016 році у структурі Європейської служби зовнішніх зв'язків було створено Центр ЄС з аналізу гібридних загроз (EU Hybrid Fusion Cell), який збирає та обробляє інформацію про гібридні загрози на адресу

установ ЄС. У 2017 році в Гельсінкі було відкрито Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (EuropeanCentreofExcellenceforCounteringHybridThreats).

У своєму Комюніке від квітня 2018 року Європейська Комісія виклала європейський підхід до боротьби з дезінформацією в інтернеті, спрямований на підвищення прозорості, надійності та підзвітності інтернет-простору. У Комюніке запропоновано низку заходів щодо боротьби з дезінформацією в інтернеті, серед яких загальноєвропейський Кодекс практик із саморегулювання щодо дезінформації, підписаний найбільшими рекламними та інтернет-компаніями, а також підтримка мережі незалежних експертів з перевірки інформації. У Комюніке також наголошується на необхідності забезпечення захищеності та стійкості виборних процедур, розвитку освіти та медіаграмотності населення, а також підтримки якісної журналістики. Комісія також закликала до розвитку стратегічних комунікацій.

12 вересня 2018 р. Комісія опублікувала перелік заходів щодо забезпечення вільних і чесних виборів у ЄС, серед яких — підвищення прозорості політичної реклами, що розміщується в інтернеті, і можливість накладення санкцій за незаконне використання персональних даних для навмисного впливу на результати європейських виборів [35].

У порядку активізації зусиль у цьому напрямку ЄС сьогодні представляє План дій, що передбачає конкретні заходи щодо боротьби з дезінформацією, та звітує у поточних результатах боротьби з дезінформацією в інтернеті.

План дій передбачає низку дій, спрямованих на подальше здійснення спільної скоординованої діяльності ЄС щодо боротьби з дезінформацією.

У порядку активізації боротьби ЄС з дезінформацією у Плані дій виділяється чотири основні напрями:

1. Розвиток потенціалу установ ЄС щодо виявлення, аналізу та викриття дезінформації;

2. Підвищення ступеня скоординованості та єдності реагування на дезінформацію з боку установ та країн-членів ЄС;
3. Залучення приватного сектора до боротьби з дезінформацією; і
4. Підвищення поінформованості населення про дезінформацію та зміцнення стійкості суспільства [35].

Європейська Комісія та Верховний Представник ЄС розробляють та реалізують заходи, запропоновані у Плані дій, у тісній взаємодії з країнами — членами ЄС та Європейським Парламентом.

Широкомасштабні кампанії дезінформації є серйозним викликом для Європи і вимагають скоординованої реакції країн ЄС, установ ЄС, соціальних мереж, ЗМІ та громадян ЄС. Комісія розробила ряд ініціатив для боротьби з дезінформацією:

- Кодекс практики з питань дезінформації викладає набір всесвітніх стандартів саморегулювання для промисловості;
- Європейська обсерваторія цифрових медіа є європейським центром для перевірки фактів, науковців та інших відповідних зацікавлених сторін для підтримки політиків;
- План дій щодо дезінформації має на меті посилити спроможність ЄС і співпрацю у боротьбі з дезінформацією;
- Європейський план дій щодо демократії розробить керівні принципи щодо зобов'язань та підзвітності онлайн-платформ у боротьбі з дезінформацією;
- Повідомлення про «боротьбу з дезінформацією в Інтернеті: європейський підхід» — це набір інструментів для боротьби з поширенням дезінформації та забезпечення захисту цінностей ЄС;
- Програма моніторингу та звітності щодо COVID-19, що виконується підписантами Кодексу практики, діє як захід прозорості для забезпечення підзвітності у боротьбі з дезінформацією.

Кодекс практики ЄС із дезінформації (КС) пропонує безпартійний брифінг із ключових питань розвитку політики ЄС щодо дезінформації. Він призначений для

нової Європейської комісії (ЄК), представників держав-членів, зацікавлених сторін у КС та ширшої спільноти, яка працює над виявленням та протидією дезінформації.

У квітні 2018 року Європейська комісія опублікувала повідомлення до Європейського парламенту, де дезінформація була позначена як провідна загроза демократіям по всій Європі, а також самому Європейському Союзу (ЄС) [36]. КС, яка була запущена наприкінці 2018 року на випробувальний період у дванадцять місяців, є центральним стовпом зусиль комісії з пом'якшення проблеми [37]. Зі своїм закликком діяти «швидко та ефективно, щоб захистити користувачів від дезінформації», КС є амбітним багатостороннім підходом до залучення технологічної галузі до добровільної співпраці [38].

На цьому фоні опитування 2018 року, проведене Європейською комісією, показало, що 85 відсотків європейців повідомили, що вважають, що «фейкові новини» були проблемою для їхньої країни, а 83 відсотки вважали, що їхній вплив на демократію загалом був проблемою [39].

У жовтні 2018 року провідні технологічні платформи добровільно підписали КС, підкорившись прозорому саморегулюванню, викладеному Європейською комісією. У січні 2019 року кожен підписавший представив базовий звіт, який послужить дорожньою картою для майбутніх зусиль по боротьбі з дезінформацією виборів до Європейського парламенту у травні 2019 року [40]. Після виборів у травні 2019 року кодекс вимагав від сторін, які його підписали, публікувати щорічний звіт у жовтні 2019 року про хід своїх зусиль. У всіх доповідях вказується на прогрес у виконанні наступних п'яти категорій зобов'язань, викладених на КС:

- Перевірка місць розміщення реклами
- Політична реклама та проблемна реклама
- Цілісність послуг
- Розширення прав та можливостей споживачів
- Розширення прав та можливостей дослідницької спільноти [41].

Експертна група високого рівня ЄС з фейкових новин та дезінформації в Інтернеті складалася з тридцяти дев'яти експертів, які представляють онлайн-

платформи, ЗМІ, громадянське суспільство та наукові кола. Основна увага в ньому приділялася ролі та обов'язкам зацікавлених сторін. Хоча такі групи можуть страждати від відсутності цілеспрямованих дебатів, ця група відіграла корисну роль у встановленні деяких ключових критеріїв, які сформували КС та допомогли протистояти зіпсованим терміну «фейкові новини» [42]. Групу експертів слід відтворити у вигляді невеликих, цілеспрямованих, багатосторонніх робочих груп, які займатимуться конкретними питаннями на рівні. Це могло б, наприклад, включати технічну консультативну групу, що розробляє загальні стандарти для технічної атрибуції, імплементаційну групу, що працює з суб'єктами з метою перевірки та оцінки діяльності заінтересованих сторін, та групу з наукових розробок, що узагальнює науково-дослідні розробки у цій галузі. Ці групи могли б, наприклад, звітувати до Горизонтальної робочої групи Європейської ради щодо підвищення стійкості та протидії гібридним загрозам [43].

Керівництво Комісії показує, як можна посилити Кодекс практики щодо дезінформації, щоб він став ефективнішим інструментом протидії дезінформації.

Кодекс створив основу для структурованого діалогу між відповідними зацікавленими сторонами, першого такого типу в усьому світі, щоб забезпечити більшу прозорість та підзвітність політики платформ щодо дезінформації.

Керівництво закликає до посилення Кодексу практики щодо дезінформації в таких сферах, щоб забезпечити повне та послідовне застосування серед зацікавлених сторін і країн ЄС:

- Більша участь із індивідуальними зобов'язаннями
- Краща демонетизація дезінформації
- Забезпечення цілісності послуг
- Покращення можливостей користувачів
 - Збільшення охоплення перевірки фактів і надання дослідникам розширеного доступу до даних
- Створення більш надійної системи моніторингу

Комісія також закликає підписантів Кодексу практики розробити Центр прозорості, де вони вказують, яку політику вони прийняли для виконання зобов'язань Кодексу, як вони дотримуються, а також відобразатимуть усі дані та показники, що стосуються ключових показників ефективності. Керівництво також пропонує створити постійну робочу групу під головуванням Комісії [44].

У Гельсінському Заключному акті (1975 р.), який заклав основу Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), держави-учасниці зобов'язалися, серед іншого, підтримувати у відносинах одна з одною «атмосферу довіри та поваги між народами, яка відповідає їх обов'язкам утримуватися від пропаганди агресивних воєн» проти іншої держави-учасниці. Це зобов'язання пов'язане з імплементацією Принципів, які регулюють відносини між державами-учасницями [45].

Зобов'язання ОБСЄ, пов'язані з рівністю, толерантністю та недискримінацією, включають положення про роль засобів масової інформації у запобіганні та боротьбі з діями, викликаними упередженнями, нетерпимістю та ненавистю.

Держави-учасниці ОБСЄ, зокрема, засуджують використання ЗМІ для порушення принципів Будапештського документа (1994 р.). Вони зобов'язалися заохочувати ефективні заходи, спрямовані на викорінення проявів нетерпимості, особливо агресивного націоналізму, расизму, шовінізму, ксенофобії та антисемітизму. Ця політика слідувала рішенням засідання Ради міністрів у Римі [46].

Стратегія ОБСЄ щодо протидії загрозам безпеці та стабільності у XXI столітті (Маастріхт, 2003 р.) містить (пункт 37) наступний принцип:

«Повністю поважаючи свободу вираження думок, ОБСЄ прагнутиме боротися зі злочинами на ґрунті ненависті, розпалювати яку може пропаганда расизму, ксенофобії та антисемітизму в Інтернеті».

У 2004 році в Софії Рада міністрів підтвердила кілька рішень Постійної ради як додатки до рішення № 12/04 щодо толерантності та недискримінації. Зокрема, до

нього увійшло рішення № 621 Постійної ради: Толерантність та боротьба з расизмом, ксенофобією та дискримінацією, в якому йшлося:

«Постійна Рада, з метою нарощування наших спільних зусиль у боротьбі з проявами нетерпимості усюди в регіоні ОБСЄ, ухвалює таке:

1. Держави-учасниці зобов'язуються: (...)

— заохочувати пропаганду толерантності, діалогу, взаємної поваги та взаєморозуміння у засобах масової інформації, включаючи Інтернет...»

Він також підтвердив особливим рішенням у цьому ж додатку рішення Постійної ради № 633: Сприяння толерантності та свободі ЗМІ в Інтернеті, що:

«(5) Державам-учасницям слід конкретно вивчити ефективність законів та інших заходів, що регулюють зміст Інтернету, з погляду їх впливу на кількість злочинів, що скоюються на ґрунті расизму, ксенофобії та антисемітизму;»

«(6) Державам-учасницям слід заохочувати та підтримувати аналітично суворі дослідження щодо можливого зв'язку між расистськими, ксенофобськими та антисемітськими висловлюваннями в Інтернеті та злочинністю, мотивованою расистськими, ксенофобськими, антисемітськими чи іншими пов'язаними з цим;

«(7) ОБСЄ сприятиме обмінам, які мають на меті знаходження ефективних підходів до проблеми пропаганди расизму, ксенофобії та антисемітизму в Інтернеті, які не ставили б під загрозу свободу інформації та свободу вираження. ОБСЄ створюватиме можливості для поширення інформації про найкращу практику, зокрема в ході щорічних нарад щодо оцінки виконання, присвячених людському виміру;».

У рішенні № 13/06 Боротьба з нетерпимістю та дискримінацією та сприяння взаємній повазі та розумінню (Брюссель, 2006 р.) Постійна рада ОБСЄ визнала (пункт 9).

«...ключову роль, яку вільні та незалежні ЗМІ можуть відігравати в демократичних суспільствах, і той серйозний вплив, який вони можуть надавати у плані протидії чи посилення упереджень, забобонів, і в цьому сенсі заохочує прийняття добровільних професійних стандартів журналістами, саморегулювання

ЗМІ та інші відповідні механізми для забезпечення більшого професіоналізму, точності та прихильності до етичних норм серед журналістів...».

Ця позиція ОБСЄ була підтверджена, зокрема, Радою міністрів у Мадриді (рішення № 10/07 Терпимість та недискримінація: сприяння взаємній повазі та розумінню).

Пост Представника ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації, створений у 1997 році, отримав Мандат на надання допомоги у зміцненні та подальшому розвитку відповідності принципам та зобов'язанням, у тому числі усунення серйозних проявів нетерпимості з боку держав-учасниць, які використовують ЗМІ на порушення принципів, зафіксованих у пункті 25 глави VIII Будапештського Документу та частини X Рішень Римської зустрічі Ради НБСЄ (див. вище). Представник, таким чином, «може передавати запити, пропозиції та міркування на розгляд Постійної ради, супроводжуючи їх у разі потреби рекомендаціями щодо подальших дій» [47].

Зобов'язання ОБСЄ у сфері свободи вираження поглядів та свободи засобів масової інформації не слід розуміти чи тлумачити паралельно правовим нормам, викладеним вище. Як зазначено в Гельсінському Заключному акті, два міжнародні інструменти взаємодіють і доповнюють один одного. Іншими словами, зобов'язання ОБСЄ включають поняття та мову, які можуть бути правильно витлумачені та реалізовані лише за допомогою обліку великих вимог та параметрів, передбачених міжнародними правовими стандартами [47].

Майже через 40 років після ухвалення Гельсінського Заключного акту Представник ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дунья Міятович була змушена неодноразово закликати держави припинити неконтрольоване поширення пропаганди. У своїй Заяві про пропаганду під час конфлікту, опублікованому 15 квітня 2014 року, вона зазначила, що пропаганда небезпечна, коли вона домінує у громадській сфері та заважає людям вільно формувати свою думку, тим самим перекручуючи плюралізм та відкритий обмін ідеями. У цьому зв'язку держави повинні триматися подалі від медіа-бізнесу, сказала вона.

Представник також відреагувала на дії держав, які використовують блокування та глушення теле- та радіосигналів або інші обмеження, такі як заборона на в'їзд журналістів, або їхнє вигнання з урядових прес-центрів, щоб зупинити іноземну пропаганду. Вона ясно дала зрозуміти всім державам – учасникам ОБСЄ, що цензура – це не вихід зі становища. Найкращим і найефективнішим механізмом нейтралізації впливу пропаганди є добре функціонуюче, відкрите, різноманітне та динамічне медіа-середовище.

Представник запропонувала такі рекомендації державам – учасникам ОБСЄ:

- припинити маніпулювати ЗМІ; припинити вести інформаційні та психологічні війни;
- забезпечити плюралізм та свободу ЗМІ як протиотрути від пропаганди;
- утриматися від запровадження нових обмежень; існуючі закони здатні протидіяти екстремальній пропаганді;
- вживати заходів щодо медіа-грамотності громадян для того, щоб вони робили усвідомлений вибір;
- перетворити державні ЗМІ на справжні громадські мовники.

Представник відзначила існуючі інструменти в галузі медіарегулювання для запобігання упередженій інформації, що вводить в оману. До них відносяться правила балансу та точності мовлення; незалежність органів, що регулюють ЗМІ; чільну роль суспільного мовлення, завдання якого відображати всі точки зору; чітке відокремлення фактів від думок у журналістиці; прозорість власності ЗМІ тощо [48].

Як дієві заходи, держави-учасниці повинні підтримувати та заохочувати існування та ефективне впровадження етичних норм усіма ЗМІ та розвивати медіаграмотність для розширення можливостей громадян приймати обґрунтовані та тверезі рішення. Розуміння та повага до цих стандартів самими ЗМІ, а також прозорість ЗМІ необхідні для запобігання та зведення до мінімуму небезпеки пропаганди.

Сьогодні, як і сто років тому, державні ЗМІ є основним засобом пропаганди. З огляду на загрозу пропаганди миру та безпеки вони повинні бути або перетворені на реальні громадські ЗМІ, або приватизовані [48].

Дещо відокремлено, Представник виклала свою позицію щодо відключення телеканалів. Вона зазначила, що підписавши Гельсінський Заключний акт, держави-учасниці взяли на себе зобов'язання щодо виконання положень міжнародних декларацій та договорів у питаннях свободи слова, включаючи міжнародні угоди про права людини.

Вона нагадала державам-учасницям статтю 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та те, що передбачені в ній обмеження мають бути чітко прописані у національному законодавстві та застосовуватися лише за необхідності захисту інших основних цінностей та прав. Вона вказала на чинні процедури, які слід приймати та поважати у всьому регіоні ОБСЄ:

- 1) обмеження прийняті законними інститутами, такими як законодавчі органи відповідно до принципу верховенства закону;
- 2) наявність незалежної судової системи.

Представник зазначила, що, на її думку, за всіх часів, і особливо у важкі часи, заборона не є виходом із ситуації, оскільки призводить до довільних та політично вмотивованих дій: «Обмеження свободи ЗМІ задля політичних цілей призводять до цензури і, якимось розпочавшись, цензура ніколи не закінчується».

Відповідь полягає у широкій дискусії та плюралізмі ЗМІ, які перебувають під загрозою в суспільствах з переважанням державних та контрольованих державою ЗМІ, які можуть бути легко використані для поширення державної пропаганди. Держави-учасниці були покликані припинити інформаційну війну та маніпуляції зі ЗМІ. Представник нагадала про необхідність зміцнювати та розвивати подальше дотримання відповідних принципів та зобов'язань ОБСЄ, у тому числі у зв'язку з повідомленнями про серйозні прояви нетерпимості з боку держав-учасниць, які використовують ЗМІ з порушенням принципів, викладених у документах ОБСЄ [49].

Представник вважає, що вільна трансляція телевізійних передач, передбачена Гельсінськими угодами, може бути забезпечена повною мірою, лише якщо цілі та обсяг мінімальних обмежень, встановлених міжнародним правом, чітко визначені. Телевізійні компанії повинні точно знати наслідки контролю, здійснюваного органами держави, в якій вони зареєстровані, або приймаючої держави [50].

Засоби масової інформації відіграють важливу роль під час конфлікту і можуть також позитивно впливати шляхом отримання інформації, поліпшення розуміння ситуації між народами та запобігання подальшій ескалації напруженості. Довільно відмовляючи у в'їзді журналістам, органи державної влади перешкоджають свободі ЗМІ та обміну інформацією.

У спеціальній заяві Представник закликала держави-учасниці виконувати свої зобов'язання в рамках ОБСЄ та утримуватися від будь-яких дій щодо обмеження вільного потоку інформації та свободи засобів масової інформації. Крім того, журналістам, які постраждали від відмови у в'їзді, має бути надана можливість його оскарження [51].

Парламентська асамблея ОБСЄ останнім часом все частіше висловлює стурбованість у зв'язку з поширенням різних «фейків» і пов'язаних з ними явищ, чи то «фейкові новини», чи то «фейкові спостерігачі» на виборах. Усі ці «фейки», на думку парламентаріїв, кидають виклик демократичному розвитку держав.

Незважаючи на те, що правове регулювання фейкових новин запроваджено не у всіх країнах і поширюється не на всі Інтернет-ресурси, можна знайти прецеденти, коли Європейському суду з прав людини доводилося вирішувати суперечку, де так чи інакше фігурував фейковий контент.

Піль проти Швеції

У вересні 2011 року Рольфа Андеша Даніеля Піля було звинувачено анонімним коментатором у блозі некомерційної організації у приналежності до нацистської партії. Наступного дня анонімна третя особа опублікувала коментар, у якому Піль був названий "hashjunkie" – героїновий наркоман.

Через десять днів Піль відповів на коментарі та назвав звинувачення на свою адресу хибними, після чого записи анонімів були видалені. Однак Піль все одно звернувся до суду і порушив цивільний розгляд проти асоціації, стверджуючи, зокрема, відповідно до статті 5 Закону про відповідальність за електронні дошки оголошень, що асоціація несе відповідальність за ухилення від швидшого видалення коментаря, який було видно у блозі 10 днів, а отже, були зганьблені честь, гідність та ділова репутація заявника. Цей позов було відхилено, оскільки дифамаційний коментар не охоплювався законодавством Швеції. Подальше звернення Піля до канцлера юстиції про відшкодування шкоди в 1 швейцарській крон у зв'язку з ухиленням держави від виконання свого зобов'язання щодо захисту особистого життя заявника також було відхилено, оскільки коментар було видалено, а асоціація заздалегідь попередила, що не несе відповідальності за дії та висловлювання третіх осіб.

Після цього Піль звернувся до Європейського суду з прав людини на підставі 8 статті Європейської конвенції з прав людини «про право на повагу до приватного та сімейного життя». Вивчивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що держава встановила справедливу рівновагу між правом заявника на повагу до його особистого життя відповідно до статті 8 Конвенції та права асоціації на свободу вираження поглядів, що регламентується статтею 10 Конвенції [52].

Європейський Суд відзначив таке:

— коментар не торкався політичних поглядів заявника і не мав відношення до змісту початкового посту в блозі, тому асоціація навряд чи могла його передбачати;

— коментар не підбурював до насильства і не виявляв ненависті до заявника, хоч і був образливим;

— асоціація являє собою невелику некомерційну організацію, яка невідома широкому загалу, а отже коментарі про заявника не набули розголосу і не мали істотного впливу на його соціальний статус;

— асоціація видала пост у блозі та коментар через день після вимоги заявника та опублікувала новий пост з поясненням помилки та вибаченням;

— заявник не спробував виявити особу автора коментаря, хоча отримав його IP-адресу;

— стримуючий вплив на свободу вираження поглядів, викликаний відповідальністю за коментарі третьої особи в Інтернеті, може бути особливо шкідливим для некомерційного інтернет-сайту;

— ступінь відповідальності блогерів регулюється внутрішньодержавним законодавством, і справа заявника була належним чином розглянута судами країни та канцлером юстиції.

У результаті Європейський суд ухвалив рішення оголосити скаргу неприйнятною та явно необґрунтованою [52].

Салов проти України. Європейський суд з прав людини розглянув справу громадянина України Сергія Салова, адвоката та колишнього представника кандидата у президенти Олександра Мороза на виборах 1999 року. Салов подав до суду на Україну через незаконне позбавлення волі строком на 5 років за поширення хибної інформації про смерть іншого кандидата в президенти, Леоніда Кучми.

Українська сторона вважає, що недостовірна інформація, опублікована у номері газети «Голос України», була покликана перешкодити українським громадянам скористатися виборчим правом. Салов був засуджений і взятий під варту 2000 року.

Салов стверджує, що не знав, чи була інформація про смерть Леоніда Кучми достовірною, оскільки не мала точних відомостей про стан здоров'я останнього. Заявник також стверджував, що покарання не можна порівняти з діянням, оскільки публікація матеріалу про смерть Кучми не завдала нікому істотної шкоди [53].

Салов заявив, що внаслідок неправомірного рішення Куйбишевського районного суду Донецька, що його засудив, від 6 липня 2000 р. було порушено його право на свободу вираження, гарантоване статтею 10 Конвенції Європейського суду, яка гарантує право на вільне вираження власної думки. Вона також

затверджує свободу дотримуватися своєї думки та свободу отримувати та поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку публічної влади та незалежно від державних кордонів.

Салов запросив 150 000 євро як компенсацію за заподіяну йому матеріальну шкоду та моральну шкоду. Він стверджував, що його незаконне засудження викликало сильні душевні страждання в нього самого та в його сім'ї, і, серед іншого, завдало шкоди його діловій репутації.

У своєму рішенні ЄСПЛ зазначив, що засудження Салова справді було втручанням у його право на свободу вираження, гарантоване 10 статтею Конвенції. Суд також зазначив, що, як наголошує заявник, під час обговорення цієї інформації з іншими людьми він не знав, чи була вона істинною чи хибною. За його твердженнями, він прагнув її перевірити. Більше того, вплив публікацією з недостовірною інформацією про смерть Кучми був незначним, оскільки заявник мав лише вісім екземплярів газети «Голос України».

У результаті Європейський суд визнав доводи України несуттєвими та недостатніми для обґрунтування того, що оскаржуване втручання було «необхідним у демократичному суспільстві». Більше того, рішення покарати заявника за обговорення відомостей про смерть президента Кучми, що містяться в підробленому екземплярі газети, було явно невідповідним до переслідуваної правової мети [53].

Суд ухвалив, що мало місце порушення статті 10 Конвенції та зобов'язав державу-відповідач виплатити Салову 227,55 євро як компенсацію за матеріальні збитки та 10 000 євро як компенсацію за моральну шкоду.

Таким чином, можна зробити висновок, що у справах, пов'язаних з фейковими новинами, Європейський суд з прав людини спирається на статтю 10 Конвенції, щоб гарантувати людям право на свободу вираження поглядів, а також підтримує інтереси соціальних платформ, наголошуючи, що вони не повинні відповідати за контент третіх осіб. У Конвенції ЄСПЛ немає пунктів, що регулюють створення та розповсюдження фейкових новин та інших фальшивих матеріалів, крім тих, що

націлені на дискримінацію, натомість проголошується свобода думок, що може бути використане як аргумент на захист поширення недостовірної інформації, якщо факт навмисності таких дій не буде доведено.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ НА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВ ЧЛЕНІВ ЄС ТА УКРАЇНИ

3.1 «Фейкові» новини як інструмент впливу на дестабілізацію інформаційного простору під час виборів

Можна стверджувати, що дослідження різних аспектів фейкової інформації/новин, дезінформації наразі належать до найбільш поширених досліджень інформаційної сфери. Їхніми характерними ознаками є: 1) значна участь практиків (від тимчасових комісій, технологічних компаній до підприємців); 2) можливість практично паралельних теоретичних тверджень, які перевіряють ці твердження на практиці; 3) велика кількість досліджень даного матеріалу з даного питання; (від офіційних документів і звітів до «тематичних» статей, стартапи, спрямовані на боротьбу з фейками, та практичні поради (посібники) щодо їх ідентифікації).

Провідні академічні, навчальні заклади та аналітичні центри, особливо Гарвард, Йельський університет, Кембриджський та Лундський університети, вивчають це питання. Основною ознакою цього типу досліджень є їхня структура (визначення основних напрямків, проблем, оцінок, нескінченних пропозицій і відсутності пропозицій), що пов'язано з постійною динамікою і паралельно дослідженню та розвитку явищ і концепцій [54].

Виборчий процес є об'єктом дезінформації, оскільки є невід'ємною частиною демократичного процесу. Метою неправдивої інформації (включаючи фейкові новини про вибори) є розкол у суспільстві, заплутати потенційних виборців та вплинути на громадські дебати; перервати вибори; маніпулювати результатами виборів і підірвати довіру до виборчої системи, державних інституцій, представницьких установ та загалом, демократичний суспільний лад; підриває довіру, джерела інформації та загальну інформацію (особливо про вибори) до конкретних політиків та виборчих органів, спотворюючи ідеї та плани

конкуруючих партій. На думку експертів, референдум як спосіб голосування найбільш «придатний» для неправдивої інформації [55].

Робоча група зі східних стратегічних комунікацій Європейського агентства зовнішньої розвідки визначила місце розташування фейкових новин у списку методів втручання у вибори. Зокрема, неправдива інформація разом з політичною рекламою та емоційним посиленням відноситься до методів маніпулювання інформацією, які разом із мережевим саботажем, політичним навчанням (модифікацією) та екстремальним втручанням становлять чотири види методів втручання у вибори [56].

При цьому немає чіткого зв'язку між використанням дезінформації (фейкових новин) і зміною результатів виборів, а також немає відповіді на питання про ступінь впливу. Логічно припустити, що основним прямим наслідком дезінформації є спотворення результатів голосування, особливо через зміну кількості виборців, зміну виборчих уподобань (рейтингів).

Зокрема, аналізуючи статтю 97 Французького виборчого закону, французькі законодавці вказали, що важко довести причинно-наслідковий зв'язок між поширеною дезінформацією та голосуванням. Вони вважають, що джерелом фейкових новин є сила їхнього вибору. Це означає, що дезінформація може поглибити поляризацію суспільства, але це не вплине на перерозподіл голосів. Також важко довести, що контрзаходи проти неправдивої інформації вплинуть на голосування. Одне дослідження дійшло висновку, що зміна думки [через процедуру перевірки фактів] не змінить голосування [57].

Підсумовуючи та звужуючи об'єкти дослідження, можна отримати таку класифікацію умов дослідження дезінформації та виборчого процесу:

— встановлення зв'язок між зміною ставлення та подальшими діями постраждалого. Серед цих новин цікавим є економічне дослідження впливу фейкових новин на поведінку ринку;

— визначити вплив новин на виборчу поведінку. Попередником розвитку впливу фейкових новин на вибори було вивчення теми щодо загального впливу виборчих новин (правдивих і неправдивих) [58];

— встановлення впливу дезінформації (фейкових новин) на виборчий процес. Переважна більшість цих досліджень було проведено після того, як у 2016 році почався випадок втручання у вибори в США [59];

— визначити вплив фейкових новин (дезінформації) на виборчий процес у певній державі або спеціалізуватися на дослідженні.

Багато досліджень присвячено участі держави в боротьбі з дезінформацією, особливо питанням фейкових новин.

Експерти, громадськість, ЗМІ та технологічні компанії по-різному оцінюють роль країни в боротьбі з фейковими новинами, особливо в період кампанії. За даними Reuters, чим вищий рівень інформаційної грамотності користувачів, тим обережніше вони висловлюють підтримку державного втручання [60]. Позиція Брюсселя з цього питання також невизначена: чиновники ще не узгодили роль уряду в регулюванні неправдивої інформації, і є звинувачення, що оскільки приватні технологічні компанії (Big Tech) заробляють гроші на поширенні інформації, вони повинні платити за контент, роботу модератора та вживати всіх інших дій для запобігання поширенню фейкових новин [61]. У своїх публікаціях Єврокомісія розглядає соціальні платформи, ЗМІ та користувачів як учасників «політичної відповіді» на фейкові новини. У звіті Атлантичної ради (2018 р.) рекомендувалося державам «повільно контролювати ситуацію» та надавати більше повноважень та можливостей іншим учасникам, включаючи регіональні ЗМІ [62].

Експерти часто припускають, що будь-яка боротьба з фейковими новинами (крім медіаграмотності) під час виборів призведе до політичного хаосу, а політичні партії звинуватять одна одну у використанні неправдивих фактів. Будь-яке регулювання ЗМІ більшість представників галузі та експертів розглядає як обмеження свободи слова, особливо в частині розширення повноважень держави у цій сфері.

Пасивна роль держави у формуванні заходів боротьби з підробками не дозволяє створити відповідну законодавчу базу, яка може забезпечити інформаційні права громадян в умовах масштабних фальшивих пропагандистських кампаній. Крім того, перенесення основних важелів впливу на інші (недержавні) структури може призвести до того, що вони переймуть державні функції. Особливо приватні технологічні компанії (Big Tech), щоб боротися з розповсюдженням фейкових новин, наглядають за контентом та інформацією користувачів, а іноді беруть на себе функції національних регуляторних органів. У той же час діє так званий принцип перегляду та видалення Інтернет-контенту.

Тому основні функції держави у вирішенні проблеми дезінформації, особливо поширення фейкових новин, в основному включають такі моменти:

- чітка та публічна позиція держави щодо протидії поширенню дезінформації;
- формування правового поля (визначення, стандарти, створення національних регуляторних органів/зміна їх повноважень, формулювання вимог до провайдерів і реєстраторів доменних імен тощо) та ефективні санкції за порушення їх нормативно-правових актів;
- організувати та фінансувати дослідження з питань, що впливають на дезінформацію, її розповсюдження та опір;
- накопичувати та забезпечувати обмін інформацією, пов'язаною з фальшивою пропагандою (особливо обмін інформацією між приватними компаніями та ЗМІ, а також обмін інформацією між органами безпеки, законодавчими органами та приватними агентствами);
 - широке висвітлення неправдивої пропагандистської діяльності;
 - медіаграмотність є основою для опору нації впливу дезінформації;
 - навчання виборних посадових осіб, державних службовців та дипломатів щодо можливості та каналів впливу дезінформації та методів запобігання її поширенню;
 - створити умови для розвитку медіасередовища;

— підтримати зусилля приватних [технічних] структур, ЗМІ та громадських організацій протистояти поширенню фейкових новин (дезінформації);

— оцінити ефективність добровільних заходів, що вживаються приватними [технічними] структурами, ЗМІ та громадськими організаціями для боротьби з поширенням неправдивих новин (дезінформації), та поширити результати цих оцінок серед громадськості;

— координація діяльності агенцій у сфері медіаграмотності;

— координувати національні заходи щодо боротьби з дезінформацією з основними структурами у цій сфері (передусім НАТО, ЄС, EU's East StratCom Task Force, NATO's StratCom Center of Excellence).

Політично мотивовані широкомасштабні кампанії дезінформації в Інтернеті, особливо ті, які проводять треті країни з метою дискредитації та легітимізації виборів, розглядаються ЄС як зростаюча загроза для європейських демократій. Публічні консультації, що проводилися Європейською Комісією, визначили, що шкода суспільству через вплив на вибори стала однією з двох основних цілей дезінформаційних кампаній, названих більшістю респондентів [63].

Загальноєвропейським структурам доцільно посилити увагу до передвиборної неправдивої інформації та передвиборних фейкових новин, оскільки Єврокомісія після виборів заявила, що вибори виявилися особливо чутливою стратегічною метою.

Щоб захистити «демократичну систему та публічні дебати», напередодні виборів до Європейського парламенту та серії національних виборів у країнах-членах ЄС у 2018–2020 роках було значно посилено заходи боротьби з «фейковими новинами та онлайн-дезінформацією». Комісар з питань юстиції, прав споживачів та гендерної рівності В. Юрова чітко дала зрозуміти, що захист виборів має бути пріоритетом для ЄС. Подальші зміни в керівництві інституцій ЄС обмежуватимуть здатність лідерів ЄС та національних лідерів протистояти зростаючому впливу [64].

Лише за рік до виборів ЄС звинувачували у непевних діях «між регулюванням, саморегуляцією, освітою та бездіяльністю». Тривалий підготовчий етап, що

вміщував експертні та широкі обговорення глибини та масштабів проблеми, ухвалення загальних рішень, акцентування на довгострокових проектах (наприклад, розвиток медіаграмотності) тощо, став однією з основних вад у підготовці до виборів до Європарламенту [65].

Боротьба з дезінформацією під час виборів є частиною загальної боротьби ЄС проти цього явища та його проявів. Зокрема, основними принципами боротьби з фейковими новинами на рівні ЄС є:

- підвищити прозорість виробництва та фінансування інформації;
- сприяти різноманітності інформації;
- підвищити достовірність інформації (особливо способу маркування);
- розробляти спільні рішення та забезпечувати участь зацікавлених сторін.

Загальною основою боротьби з дезінформацією в ЄС є взаємодія між урядами та інституціями ЄС. Резолюція Європарламенту від 13 березня 2019 року також запропонувала країнам-однодумцям обмінюватися даними про будь-яке іноземне або внутрішнє втручання у виборчий процес, а також найкращими практиками боротьби з цими явищами [66].

У той же час, у звіті про хід виконання Плану дій щодо боротьби з дезінформацією, опублікованому в червні 2020 року, 195 визначено такі дії для захисту чесності виборів:

- європейське та національне співробітництво;
- прозорість політичної реклами;
- захист даних;
- кібербезпека;
- санкції (для всіх сторін) [67].

Основними інституціями, діяльність яких пов'язана з боротьбою з дезінформацією (переважно в Інтернеті), є Європейська комісія (вона створила експертну групу високого рівня HLEG; медіа-експертну групу з медіаграмотності); Європейський парламент (особливо політичне адміністративне агентство Science and Technology Future Group (STOA)), Європейська мережа думки); оперативна

група East StratCom як частина Європейської служби зовнішніх дій; Європейська рада; Агентство мережевої та інформаційної безпеки Європейського Союзу (ENISA), Центр розвідки та ситуації Європейського Союзу (INTCEN) і створена ним група з конвергенції гібридних загроз [68]. У будь-якому випадку, всі ці інституції брали участь у підготовці до виборів проти дезінформації. Особливо у вересні 2020 року Європейська спільнота сформулювала пакет заходів (виборчий пакет) для підтримки вільних і чесних виборів [69].

Розробка основного загальноєвропейського документа, спрямованого на поширення дезінформації, особливо фейкових новин, була ініційована підсумковим звітом групи передових експертів (багатовимірний підхід до неправдивої інформації) [70]. Згідно з рекомендаціями HLEG, передбачені такі ключові документи щодо боротьби з дезінформацією, наприклад: Обробка неправдивої інформації в Інтернеті: Європейський метод; Кодекс поведінки ЄС щодо неправдивої інформації, План дій щодо боротьби з неправдивою інформацією, а також відповідні висновки Європейської Ради, рекомендації Європейської Комісії та резолюції Європейського Парламенту.

Серед цих документів вибори вважаються одним із чутливих періодів, які потребують особливої уваги у поширенні фейкових новин та загальної дезінформації. У зазначених документах визначаються такі основні заходи протидії поширенню дезінформації під час виборів:

— внести зміни до національного виборчого законодавства, щоб врахувати можливі загрози фальшивої пропагандистської діяльності, особливо коригування виборчих правил до діяльності в Інтернеті;

— посилити захист персональних даних (щоб не використовувати їх, наприклад, для розповсюдження цілеспрямованих фейкових новин) – доповнити Загальний регламент про захист даних, особливо шляхом введення в дію законодавства щодо використання даних під час виборчих кампаній;

— контролювати політичну рекламу (розміщувати інформацію про клієнтів і відображати ту саму інформацію, що й політичну рекламу в Інтернеті на власному веб-сайті кожної партії);

— створити мережу перевірки фактів за підтримки Європейської Комісії та національних урядів, а також академічних дослідників щодо дезінформації в різних соціальних мережах та цифрових медіа;

— створити онлайн-платформу для запобігання неправдивої інформації.

— швидко обмінюватися інформацією в режимі реального часу.

Впровадженням в цьому році є система швидкого сповіщення (RAS), створена в березні 2019 року, яка складається з контактних пунктів на рівні держав-членів для швидкого обміну інформацією, включаючи використання інформації про помилки, в реальному часі [71];

— обмін досвідом у боротьбі з незаконною діяльністю, особливо поширенням дезінформації. З цією метою була створена Європейська спільна виборча мережа, яка об'єднує відповідні експертні групи, такі як національні виборчі агенції, регулятори аудіо-візуальних засобів масової інформації, агенції кібербезпеки та захисту даних, а також медіаграмотності. У своїх останніх висновках Рада Європи закликала представників держав-членів проводити регулярні зустрічі у формі Європейської кооперативної виборчої мережі для обміну досвідом, виявлення загроз та дій. На національному рівні створено відповідну національну виборчу мережу, метою якої є співпраця з органами, що мають відповідні повноваження, під час виборчого процесу – захист даних, наглядова діяльність, мережева безпека, правоохоронні органи [72];

— сформулювати вимоги до Інтернет-платформи, зокрема щодо прозорості обробки даних користувачів, маркування рекламного контенту, механізмів розробки для підвищення доступності достовірної інформації (пошук достовірної інформації) та показників надійності джерел, а також забезпечення доступу до фактичних даних-перевірок;

— підтримувати якісні професійні новини. Тому для підтримки високоякісних новин, свободи ЗМІ, медіаграмотності та диверсифікації медіа Європейська спільнота запропонувала бюджет у розмірі 61 мільйон євро у плані «Креативна Європа» на 2021-2027 роки [73];

— підвищити цифрову та медіаграмотність, допомогти громадянам оцінити потік інформації з інтернет-джерел та подібних джерел, а також сформуванню власну думку як виборців. З цією метою з 18 по 22 березня 2019 року на рівні ЄС пройшов Тиждень медіаграмотності (Брюссель та країни-члени). Зокрема, на рівні держав-членів передбачається давати рекомендації громадянам щодо виявлення та уникнення дезінформації, вжиття заходів, спрямованих на захист цілісності виборчого процесу тощо [74];

— співпраця з іноземними партнерами для створення стійкої виборчої системи, включаючи G7 та НАТО.

Основний механізм контрзаходів визначається трикутниками: RAS, системи перевірки фактів та вимоги до самодисципліни Інтернет-платформ. Зокрема, у звіті про хід виконання плану дій щодо боротьби з неправдивою інформацією зазначено, що RAS посилила співпрацю з онлайн-платформи для виявлення та запобігання дезінформації, що також призводить до збільшення кількості взаємодій між державними органами [75].

На щорічному засіданні Європейського Союзу DisinfoLab експерти продемонстрували, що під час виборів використовувалася некоректна інформація, хоча вказали, що все ще недостатньо виміряти ступінь втручання у вибори, ще рано [76]. Дослідження Vaaz конкретно охоплює масштаби та стратегію дезінформації під час виборів до ЄС [77]. Мільйони виборців стали жертвами дезінформації, головними об'єктами яких є Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Великобританія. Також постраждали Польща, Австрія та Латвія. На зустрічі було оцінено дії спільних інституцій ЄС та країн-членів ЄС для захисту виборів до Європейського Союзу. Комісар європейської безпеки визначив три основні напрямки подальшої роботи спільних агенцій ЄС та країн-членів:

- розробити механізми боротьби з роботами та створення/використання фейкових акаунтів;
- подальше підвищення прозорості політичної реклами;
- покращити доступ до соціальних мереж, особливо до Facebook, для перевіряючих факти та дослідників проблем дезінформації.

У спільній заяві від 14 червня 2019 року лідери країн ЄС спеціально наголосили на ефективності національної виборчої мережі та її координаційного центру – Європейської кооперативної виборчої мережі, а також на дезінформації ЄС та RAS. Зверніть увагу на ефективність ув'язування дій та рішень національних підрозділів із європейськими спільними організаціями та інституціями. Це також ілюструє необхідність подальшої оцінки вжитих заходів, необхідність реалізації їхнього потенціалу під час загальнонаціональних виборів та необхідність подальших заходів [78].

Основними силами в європейських країнах для боротьби з дезінформацією є Інтернет-ресурси (особливо соціальні мережі), громадські об'єднання, ЗМІ та державні установи. Вага та оцінка кожної сили різні. Асоціація європейських журналістів (АЕЖ) проаналізувала «заходи, вжиті онлайн-платформами, новинними медіа-організаціями та громадянським суспільством для боротьби з поширенням дезінформації в Інтернеті» і вказала:

- заохочуйте перевірку джерел та новин, особливо через спливаючі повідомлення в соціальних мережах, які все ще відіграють другорядну роль.
- перевірка фактів є найкращим механізмом для виявлення фейкових новин, але ця діяльність має кілька обмежень: спростування не охоплює одну й ту саму аудиторію (людей, які читають фейкові новини), а впровадження вимагає часу та ресурсів;
- закриття та видалення фальшивих акаунтів може бути контрпродуктивним, наприклад, наявність тролів [79].

Дії по боротьбі з фейковими новинами на національному рівні в Європі можна звести до кількох основних кроків, але не всі ці кроки мають короткостроковий

характер і призначені для виборів та захисту виборів. Боротьба з фейковими новинами на національному європейському рівні може бути зведена до кількох, усі вони стосуються короткострокових, спрямованих на захист виборів:

- законодавчі реформи (Франція, Німеччина, Латвія, Молдова);
- створити команду для виявлення та боротьби (виготовлення рекомендацій) фейкових новин (робоча група) або пов'язаних з ними позицій (Великобританія, Швеція, Іспанія, Бельгія, Данія, Фінляндія);
- розробити урядові плани дій (Данія, Швейцарія);
- формулювання та поширення урядових рекомендацій, звітів про дезінформацію (Італія, Великобританія, Іспанія);
- різні міністерства та відомства взаємодіють з обміном інформацією щодо поширення дезінформації;
- створити національний координаційний центр для системи;
- відстежувати та вивчати теми фейкових новин та дезінформації (Бельгія, Данія, Велика Британія);
- нагляд за виконанням кодексу поведінки країнами, що підписали, шляхом подання щомісячних звітів відповідним державним установам (Нідерланди);
- розвивати медіаграмотність та якісну журналістику, підтримувати журналістські розслідування (Бельгія, Данія, Швеція, Нідерланди), спрямовані на виявлення поширення дезінформації;
- розробка рекомендацій для громадян, платформ та ЗМІ (Бельгія, Нідерланди);
- додаткові заходи щодо захисту персональних даних (Швейцарія);
- участь громадськості у виявленні фейкових новин/оцінка рекомендацій щодо боротьби з фейковими новинами, особливо через створення спеціальних веб-сайтів (Італія, Латвія, Бельгія, Нідерланди).

Основою німецького виборчого законодавства є «Федеральний закон про вибори», який складається з 9 частин і загалом регулює вибори до Бундестагу та

Бундесрату. Зокрема, закон описує виборчу систему в Німеччині. До повноважень цих державних установ входить проведення та нагляд за виборами [80].

Слід зазначити, що в законодавстві відсутня норма, яка б регулювала інформаційний аспект виборчих кампаній. Проте сьогодні в Німеччині дуже актуальна проблема фейків та дезінформації. У жовтні 2017 року був прийнятий Закон «Про покращення роботи з соцмережами» (NetzDG, або Закон про Facebook). Однією з причин цього закону є неодноразове використання неправдивої та дезінформації на виборах у США.

Закон набрав чинності з 1 січня 2018 року. Відповідно до «пояснювальної записки», головна мета документа – захист відкритого, демократичного та вільного німецького суспільства та боротьба з поширенням ворожнечі та неправдивої інформації [81].

Оштрафований контент є порушенням державного чи громадського порядку або порушенням прав особи. Цей контент включає рекламні матеріали, вивіски деяких неконституційних організацій та публічні заклики до поширення неправдивої інформації.

Позитивним є те, що закон передбачає створення недержавних саморегульованих інституцій, які в свою чергу можуть покращити виконання документа та боротьбу з мовою ворожнечі та підробкою. Також важливо оскаржити незаконність матеріалу. У той же час закон також є досить суперечливим щодо свободи слова. Деякі активісти вважають це інструментом цензури. ОБСЄ також висловила негативну думку щодо закону [82].

Сьогодні тема боротьби з контрафактними товарами також тісно пов'язана з депутатами німецького парламенту. Зокрема, депутат від ХДС Ральф Брінкхаус наголосив на важливості боротьби з роботами в соціальних мережах у грудні 2018 року. За його словами, сучасні роботи можуть виконувати багато завдань, зокрема коментувати конкретні програми та спілкуватися один з одним. Крім того, політичні партії використовують роботів для збільшення кількості прихильників.

За словами депутата, роботи можуть впливати на хід кампанії, тому боротьба з ними так важлива [83].

ХДС і Німецька соціал-демократична партія виступають за маркування ботів і пропонують накладати штрафи на тих, хто використовує та розповсюджує ботів. Партія зелених також наголосила на необхідності втручання держави у боротьбу з ботами.

Головним національним агентством Німеччини з боротьби з ворожими висловлюваннями та неправдивою інформацією є Міністерство юстиції. Зокрема, вже згадуваний «Закон про удосконалення правоохоронної діяльності у соціальних мережах» делегує основні наглядові повноваження щодо цього Міністерства юстиції.

Варто відзначити міжнародне співробітництво ФРН у боротьбі з пропагандою, фейками та дезінформацією. З 2015 року Міністерство закордонних справ Німеччини підтримує Естонію, Латвію та Литву у боротьбі з неправдивою інформацією, щоб ці країни могли краще боротися з неправдивою інформацією. Зокрема, уряд Німеччини організував різноманітні семінари про роботу німецьких ЗМІ для естонських журналістів 282.

Для моніторингу виборів 2017 року був запущений проєкт #WahlCheck17. У рамках цього проєкту журналісти відстежують новини кампанії на основі досвіду, набутого під час процесу моніторингу виборів у Великобританії. Проєкт реалізовано у співпраці з Correvtiv, яка є однією в Німеччині, що включає перевірку фактів, розвиток медіаграмотності та медіаосвіту [84].

Ще одна неурядова організація, яка виступає проти дезінформації та неправдивої інформації, – Mimikama. Звданням організації є перевірка фактів, а основними напрямками є вибір та перевірка соціальних мереж Facebook, Twitter, WhatsApp. За даними сайту організації, дописи в цих соціальних мережах часто не перевірені та містять неправдивий вміст. Організація також надає звичайним громадянам можливість звернутися за допомогою та перевірити факти для перевірки достовірності інформації [85].

Аналізаційний центр також долучився до боротьби з неправдивою інформацією в Німеччині. Stiftung Neue Verantwortung, аналітичний центр, що базується в Берліні, наголосив на боротьбі з неправдивою інформацією та надав рекомендації політикам і урядовцям у цій галузі.

Довгий час фейкові новини та їх вплив на виборчі уподобання не були на порядку денному публічних обговорень у Бельгії, оскільки останні парламентські вибори в країні відбулися у 2014 році. Лише час від часу в новинах з'являлися повідомлення про зв'язок виборів та фейків: спочатку у США, а згодом у Франції та інших державах ЄС. Проте наближення виборів до Європарламенту та бельгійського парламенту викликали занепокоєння політиків та суспільства щодо дезінформації під час виборчої кампанії.

Як резиденція головних інституцій Європейського Союзу та НАТО, Бельгія є важливою мішенню для поширення фейкових новин. Напередодні виборів до Європарламенту Брюссель, центр європейського об'єднання, піддався жорсткому нападу фейкових новин. Особливо наприкінці березня 2019 року російські та іранські веб-сайти звинуватили Бельгію в плануванні атаки отруйним газом на людей у Сирії.

Питання фейкових новин важливе і для простих бельгійців: 70% населення країни вважають цей вид інформації актуальною проблемою для своєї країни, і, за словами бельгійців, основним джерелом такої інформації є інтернет-джерела, зокрема соціальні мережі. Попри оцінку онлайн-медіа як основних розповсюджувачів недостовірної чи навіть вигаданої інформації, більшість опитаних бельгійців вважають, що протидіяти поширенню фейкових новин мають насамперед самі журналісти (44 % опитаних), національні уряди (37 %), менеджмент ЗМІ (35 %), інституції Європейського Союзу (27 %), самі громадяни (25 %) [86].

В боротьбі з неправдивою інформацією, бельгійська влада в значній мірі покладається на загальноєвропейські заходи, зазначені в «Плані дій з боротьби з неправдивою інформацією», сформульованому Європейською комісією. У Бельгії

запрацював контактний центр системи швидкого оповіщення (Rapid Alert System), завданням якого під час виборів було відслідковування фальшивих повідомлень, що могли би впливати на результати виборів, та надсилання інформації про них до загальноєвропейського центру [87].

Бельгійські чиновники визнають, що існують такі проблеми, як фейкові новини, але вважають, що приймати додаткове законодавство для регулювання такої інформації недоцільно.

Тому на початку 2018 року генпрокурор Коен Гінс висловив сумніви щодо необхідності законодавчого регулювання неправдивої інформації: «Я сумніваюся, що законодавчі заборони є найкращим способом боротьби з цим явищем». Вважається, що, з одного боку, таке законодавство може викликати занепокоєння щодо захисту свободи слова, з іншого боку, «поширення фейкових новин може каратися злочинами за наклеп». Віце-президент і Міністр вищої освіти також дотримується подібних поглядів.

Тому, незважаючи на те, що наближаються вибори у Франції та Німеччині та прийнято антифейкове законодавство, бельгійська влада не намагалася протистояти неправдивій інформації на законодавчому рівні.

У травні 2018 року, за рік до парламентських виборів, Олександр де Крой, міністр цифрового розвитку Бельгії, оголосив про підготовку державної політики щодо боротьби з недостовірною та неправдивою інформацією, яка передбачала два кроки: (1) Створення експертної групи, включаючи журналістів та науковців для розробки можливих пропозицій для уряду та інших зацікавлених сторін; (2) Відкрити спеціальний веб-сайт, де громадяни можуть висувати сформульовані пропозиції та голосувати «за» або «проти» та висувати свої пропозиції [88].

У той же час бельгійська влада на всіх рівнях також запустила курси та проекти з медіаграмотності для громадян (особливо дітей) у довгостроковій перспективі, спрямовані на формування критичного мислення людей та стійкості до неправдивої інформації.

Зокрема, з ініціативи фламандського міністра ЗМІ у 2013 році було створено Центр знань Mediawijs Digital and Media Literacy Knowledge Center для надання консультацій та різноманітних освітніх заходів для громадськості та журналістів, а також для формулювання рекомендацій для всіх рівнів влади щодо покращення цифрових технологій та медіа грамотність [89]. Перед виборами експерти центру розробили спеціальний 9-годинний онлайн-курс з пропаганди. Назва одного класу «Вибори і пропаганда» [90].

На території Бельгії діють також інші центри та ініціативи, спрямовані на підвищення медіаграмотності населення. Проте їхня діяльність відбувається на регулярній основі та не передбачає додаткових активностей у виборчій період.

Тому бельгійський уряд не вжив активних заходів для боротьби з дезінформацією та фейковими новинами, а натомість зосередився на довгостроковому проєкті підвищення медіаграмотності та розвитку навичок критичного мислення громадян.

Пасивність бельгійської влади була певною мірою компенсована діяльністю неурядових відомств, журналістських асоціацій та наукових кіл.

У Бельгії є й інші неурядові організації, які спрямовані на боротьбу з фейковими новинами та дезінформацією, але їхня діяльність поширилася на інші країни. Найвідомішим з них є EU Disinfo Lab [91].

Тому бельгійський державний сектор, який, як і уряд, прагне боротися з дезінформацією, під час виборів зосередиться на довгострокових освітніх програмах і лише посилить свою діяльність у певних сферах.

Після референдуму про внесення поправок до конституції 2016 року в італійському публічному дискурсі з'явилося питання боротьби з неправдивою інформацією. Тоді прихильники конституційної реформи однією з причин провалу референдуму називали фейкові новини. Проте напередодні парламентських виборів 2018 року проблема дезінформації та фейкових новин набула особливої актуальності та поширення, коли урядовці намагалися вжити конкретних заходів для боротьби з неправдивою інформацією.

В Італії, на відміну від Німеччини та Франції, влада вирішила не ухвалювати окремий закон про боротьбу з дезінформацією, а використовувати існуючу законодавчу базу для боротьби з неправдивою інформацією.

Хоча виборче законодавство Італійської Республіки було значно оновлено в 2017 році, воно не містило спеціальних правил, які регулювали б потік інформації під час виборчих кампаній, а також не накладало штрафу за публікацію або поширення неправдивих, перебільшених або упереджених новин, які можуть порушити громадський порядок. Формулювання таких правових норм дає змогу вводити санкції за поширення фейкових новин під час виборчого періоду та поза ним.

У 2017 році сенатор Адель Гамбаро виступила з законодавчою ініціативою щодо посилення відповідальності за поширення підроблених товарів та внесення відповідних змін до кримінального законодавства. Зокрема, рекомендовано збільшити штрафи за вже згаданими положеннями до 5000 євро, а також призначити два роки позбавлення волі та штраф у розмірі 10 000 євро за «використання мови ворожнечі проти окремих осіб або демократичних процесів для пропагандистських кампаній». Проте парламент не підтримав законопроект через його радикальність.

З 2016 року італійські чиновники на всіх рівнях закликали перевести боротьбу з підробками зі слів на конкретні дії, але це було реалізовано лише з наближенням парламентських виборів 2018 року.

Як і в більшості європейських країн, в Італії ключовим елементом боротьби з підробками є спеціальні освітні програми. Тому в жовтні 2017 року уряд розпочав пілотний проєкт з виявлення та спростування курсів фейкових новин у 8000 італійських школах. Лаура Болдріні, тодішній спікер Палати громад Італії, була співавтором цієї інновації. Вона сказала: «Уряд повинен навчити наступне покоління італійських виборців, як захистити себе від страху їх експлуатації. Шкода брехні і теорії змови». Варто зазначити, що до реалізації проєкту долучилися інтернет-гіганти Facebook та Google [92].

Проте найагресивніші дії уряду Італійської Республіки почалися перед парламентськими виборами, що відбулися в березні 2018 року. У січні міністр внутрішніх справ видав директиву про боротьбу з поширенням фейкових новин в Італії через Інтернет. У контексті виборчої кампанії 2018 року існує очевидна потреба обмежити діяльність тих, чия єдина мета — впливати на громадську думку, особливо в поточний виборчий період». Комунікаційна поліція, відповідальна за кіберзлочинність, збір та виявлення фейкових новин, допомога у видаленні та публікації спростувань. Для виконання цих функцій директива передбачає конкретні дії, а саме:

1) Додати на офіційний сайт Поштово-комунікаційної поліції додаткову функцію, так звану «червону кнопку», яка дозволяє повідомляти фейкові новини в Інтернеті;

2) Спеціальний відділ поліції поштового зв'язку та Національного центру запобігання кіберзлочинності критичної інфраструктури (Centro Nazionale Anticrimine Informatico per la Protezione delle Infrastrutture Critiche) перевіряє та перевіряє публічні інформаційні джерела отриманих новин та публічних джерел інформації;

3) У разі виявлення ознак неправдивої інформації публікувати антифейкову інформацію на офіційних сайтах і в соціальних мережах, допомагати громадянам звертатися до адміністраторів соціальних мереж для видалення неправдивої інформації.

Директива також містить деякі індикатори, які відповідні відділи можуть використовувати для виявлення неправдивих новин, зокрема наявність офіційних спростувань, неправдивого вмісту, перевіреного об'єктивними джерелами, та можливих джерел несертифікованої чи несертифікованої неправдивої інформації. Варто зазначити, що таке формулювання привернуло увагу експертів, оскільки «директива надає поштової поліції великі повноваження вирішувати, які джерела є об'єктивними, визнаними та засвідченими». Після виборів функція повідомлення

фейкових новин на сайті поліції поштового зв'язку зникла, але сама поліція продовжувала боротися з підробками, що ще більше занепокоїло експертів [93].

Неурядовий сектор в Італії також дуже активний у боротьбі з неправдивою інформацією.

Pagella Politica (від Italy-Political Report) — одна з найвідоміших громадських організацій, діяльність якої спрямована на боротьбу з фейками. Ця онлайн-платформа присвячена перевірці політичних фактів. Її головна мета — «відстежувати слова італійських політиків та перевіряти їх достовірність за допомогою надійних даних та джерел». Pagella Politica має низку стратегічних партнерів, зокрема:

— італійський суспільний мовник RAI, представники якого регулярно беруть участь у телевізійних програмах, особливо під час виборчих кампаній – у програмі «Кронос»;

— італійське інформаційне агентство. Експерти Pagella Politica щотижня готують для інформаційного агентства п'ять статей, які перевіряють факти, викладені в найяскравішій заяві;

— Facebook напередодні парламентських виборів підписав угоду про проведення незалежної перевірки фактів розміщеної в соцмережі інформації. Виявивши фейкові новини на сторінці у Facebook, аналітики Pagella Politica готують на своєму сайті коротку статтю, аналізуючи відповідні факти та дані та надсилаючи посилання адміністратору мережі. Facebook показав посилання на цей аналізовий матеріал у стрічці новин відразу після оригінального фейкового допису і запропонував усім, хто хотів його розповсюдити, прочитати статтю на Fact Checker [92].

Тому італійський уряд та неурядові організації доклали значних зусиль для боротьби з фейковими новинами, особливо в період виборів. Як і влада більшості європейських країн, парламент і уряд Італійської Республіки не мають додаткових регулювань проти підробленої інформації. Проте влада запустила програму додаткової освіти для школярів, яка навчатиме майбутніх виборців критично

ставитися до інформації в Інтернеті, розпізнавати підробки та не піддаватися маніпуляції з інформацією. Окрім навчальної частини, напередодні виборів Міністерство внутрішніх справ Італії уповноважило поліцію поштового зв'язку знаходити в мережі фейки, спростовувати їх та збирати інформацію про неправдиві повідомлення громадян. Хоча ці заходи не були схвалені експертами та журналістами через небезпеку зловживань, вони все ж свідчать про те, що влада має чітке розуміння проблеми та намагається по-справжньому протистояти цьому явищу.

3.2. Вплив «фейкових» новин на дестабілізацію ситуації під час пандемії COVID-19

Як тільки пандемія була офіційно визнана у світі, одночасно зі зростанням захворюваності та запровадженням карантину урядами різних країн, почалося і стрімке поширення фейкової інформації у ЗМІ та соціальних мережах. В її основу лягли страхи та переживання людей, а також відчуття невизначеності та тривожності у зв'язку з COVID-19. При цьому причинами поширення таких фейків також стали як недостатня поінформованість автора першоджерела, так і злий намір.

Дезінформація була проблемою протягом кількох років і стала ще гіршою, коли поширилася пандемія COVID-19. Коли ендемія стала пандемією і поширилася по всьому світу, а кількість жертв коронавірусу почала зростати, в Інтернеті поширювалася велика кількість неправдивої інформації про можливі ліки. Ось чому Всесвітня організація охорони здоров'я («ВООЗ») назвала цей діапазон неправдивої інформації інфодемією. Відповідно до ВООЗ, інфодемія — це коли під час пандемії є багато інформації про тему, в межах якої може бути правдива інформація. та/або неправдива інформація [94].

Наскільки нам відомо, Китай був першим місцем, де повідомили про існування нового коронавірусу та помітили поширення COVID-19. Таким чином,

ще занадто рано науково підтверджувати, як з'явився вірус. Однак необгрунтовна детальна інформація, надіслана китайською владою про стан пандемії, призвела до створення кількох дезінформаційних історій, наприклад, вірус був створений в лабораторії як біологічна зброя, що стало джерелом ксенофобії та расизму.

Пізніше, коли COVID-19 поширився по всьому світу, поширювалися багато неправдивих історій про можливі ліки або способи зберегти здоров'я проти вірусу. Це спричинило низку проблем, сотні людей померли через дезінформацію про COVID-19 в Інтернеті, яка змусила їх пити метанол або миючі засоби, щоб зупинити поширення вірусу [95].

Спочатку реакція ЄС на боротьбу з дезінформацією під час пандемії базувалася на чотирьох пунктах: покращити спроможність установ ЄС виявляти, аналізувати та викривати дезінформацію, мати скоординовану та спільну відповідь, працювати з приватним сектором та підвищувати обізнаність з суспільства [96].

Пандемія коронавірусу супроводжувалася масовою хвилею неправдивої інформації, спробами іноземних акторів вплинути на внутрішні відносини в ЄС. Оманлива інформація про охорону здоров'я, небезпечні новини з неправдивими твердженнями, теорії змови та шахрайство споживачів загрожують здоров'ю населення [97].

Пандемія показала, що соціальні медіа та відсутність інструментів для припинення поширення дезінформації можуть формувати поведінку та загрожувати здоров'ю населення. Таким чином, багато хто закликав ЄС до дій, вимагаючи більш активної ролі.

Найкращий підхід до боротьби з дезінформацією полягає в тому, щоб застосувати багатосторонній активний підхід і вивчити різні рішення, представлені, щоб продемонструвати це. Дезінформація має різні корені та різні способи поширення в Інтернеті. Отже, рішення для боротьби з нею також повинні мати різні кути зору.

Щодо компетенції ЄС щодо регулювання дезінформації, принцип передачі визначає, що ЄС буде діяти лише тоді, коли дії знаходяться в межах дозволів, наданих різними договорами, які були підписані державами-членами. Стаття 4 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС) регулює спільні повноваження, серед яких є захист прав споживачів, який містить низку питань, включаючи права користувачів Інтернету. Таким чином, очевидно, що ЄС має компетенцію регулювати поширення дезінформації та неправдивих наративів в Інтернеті [97].

Європейський Союз та його держави-члени рішуче протистоять зусиллям суб'єктів, які намагаються використати кризу та поставити під загрозу життя громадян або поширюють пропаганду. Спираючись на план дій проти дезінформації, це вимагає більш скоординованих дій відповідно до наших демократичних цінностей.

Європейська комісія пропонує конкретні дії для більш сильного і стійкого вирішення проблеми дезінформації під час пандемії COVID-19 в ЄС.

Неправдива або оманлива інформація про коронавірус може зашкодити згуртованості суспільства, але, перш за все, це загроза здоров'ю населення.

Тому Комісія та Європейська служба зовнішніх дій (EEAS) продовжує відстежувати неправдиві та фейкові новини для ліквідації цих явищ.

Прикладом глобальних фейкових новин, які загожують здоров'ю населення під час пандемії COVID-19 були неправдиві твердження, такі як «вживання відбілювача або чистого алкоголю може вилікувати коронавірусну інфекцію»: навпаки, вживання відбілювача або чистого алкоголю може бути дуже шкідливим. Бельгійський центр контролю отруєнь зафіксував збільшення на 15% кількості випадків, пов'язаних з відбілювачем. Теорії змови, такі як твердження про те, що коронавірус є «інфекцією, викликаною світовими елітами для зменшення зростання населення». Також, були твердження, що «інсталяції 5G будуть поширювати вірус». Ці теорії не мали конкретного обґрунтування і призвели до нападів на щогли [98].

ЄС також активно бореться з фейками про вакцинацію від коронавірусу.

В Брюсселі 2021 року відбувся саміт, який наголосив на успіхах кампанії з вакцинації в Євросоюзі, але водночас наголосив, що ситуація з пандемією в деяких країнах залишається серйозною.

Євросоюз активно боротися з дезінформацією про вакцинацію через те, що ситуація з пандемією в деяких країнах ЄС, як і раніше, залишається важкою.

Учасники саміту у Брюсселі зазначили, що завдяки кампанії з вакцинації проти коронавірусу в Європі вдалося досягти значного прогресу у боротьбі з пандемією. Однак у деяких країнах ситуація залишається дуже серйозною.

Європейська комісія уважно стежить за діями онлайн-платформ відповідно до Кодексу практики з питань дезінформації – саморегуляційного зобов'язання онлайн-платформ, провідних соціальних мереж, рекламодавців та рекламної індустрії боротися з поширенням дезінформації та фейкових новин в Інтернеті під час пандемії COVID-19 [98] .

У жовтні 2021 року Комісія привітала вісім нових потенційних підписантів , таких як онлайн-відеоплатформи, такі як Vimeo, нові типи соціальних мереж, як-от Clubhouse і постачальників рекламних технологій, як-от DoubleVerify, а також організації, які надають конкретні знання та технічні рішення для боротьби з дезінформацією, наприклад як Avaaz, Globsec, Logically, NewsGuard і WhoTargetsMe.

Підписувачам кодексу пропонується щомісяця звітувати про свої дії щодо боротьби з дезінформацією, пов'язаною з коронавірусом.

Основні моменти:

— кампанія TikTok на підтримку вакцинації разом із урядом Ірландії набрала понад мільйон переглядів і понад 20 000 лайків.

— Google продовжив співпрацю з органами охорони здоров'я, щоб показувати інформацію про місця вакцинації в Пошуку та на Картах Google – функції, доступної у Франції, Польщі, Італії, Ірландії та Швейцарії.

— у Twitter користувачі тепер можуть навчати автоматизовані системи, щоб краще виявляти порушення політики платформи щодо дезінформації щодо COVID-19.

— Microsoft розширила партнерство з NewsGuard, розширенням Edge, яке попереджає про веб-сайти, які поширюють дезінформацію.

— Facebook співпрацював з міжнародними органами охорони здоров'я, щоб підвищити обізнаність громадськості про ефективність та безпеку вакцин, а також з дослідниками Університету штату Мічиган (MSU), щоб краще виявляти та приписувати глибокі підробки [99].

Зі збільшенням кількості новин і проблем, викликаних дезінформацією, ЄС та громадянське суспільство вимагають від онлайн-платформ вжити кількох заходів. Перші дії, які необхідно зробити, — це покращити контроль за рекламою, яка розміщується в соціальних мережах. Як тільки поширюється дезінформація в соціальних мережах через рекламу, потрібно мати більш прозору систему, щоб можна було ідентифікувати платників цієї реклами та врешті-решт покарати їх за поширення дезінформації, яка може бути шкідливою, особливо в контексті пандемії COVID-19.

Прозорість алгоритмів також може бути забезпечена платформами соціальних мереж. Багато користувачів не знають, що існують алгоритми і як вони працюють, щоб формувати те, що вони бачать в Інтернеті. Важливо повідомити про це користувачам і пояснити їм це. Звичайно, кожна соціальна мережа має свої особливості, тому ці заходи мають бути специфічними для кожного контексту та кожної платформи.

Платформи соціальних медіа також можуть використовувати штучний інтелект і ботів, щоб робити добро та виявляти фейкові новини та профілі в соціальних мережах, оскільки це непросте завдання зробити особисто — як було сказано раніше, лише в Twitter є близько 45 мільйонів облікових записів ботів. Виявити їх було б майже неможливим завданням для людей.

Деякі заходи вже впроваджені, наприклад, використання алгоритму, який надає перевагу достовірній інформації, а не неперевіреним фактам, і створення інструментів, які дозволяють користувачам повідомляти про дезінформацію або попередження користувачів про те, що інформація, яку вони читають, є недостовірною [100].

Стосовно дій ЄС у цьому питанні, необхідно вирівняти дві ваги: посилення свободи вираження поглядів користувачів соціальних медіа та необхідність вжити заходів, які вимагають більшої прозорості платформ соціальних медіа [101]

Підхід ЄС до боротьби з дезінформацією заснований на повазі основних прав. Коронавірус не може бути використаний як привід для підриву свободи вираження поглядів, зниження відповідальності державних органів або неправомірного обмеження доступу до інформації та прозорості. Криза продемонструвала важливу роль журналістів, які надають громадянам достовірну, перевірену фактами інформацію, що сприяє порятунку життів.

Комісія уважно стежить за впливом надзвичайних заходів, вжитих державами-членами, на законодавство та цінності ЄС, і буде продовжувати це робити, доки всі заходи не будуть скасовані.

Комісія закликає держави-члени докласти інтенсивних зусиль для забезпечення того, щоб журналісти могли працювати безпечно, у належних умовах, а також максимально використовувати економічний пакет реагування на коронавірус та відновлення ЄС для підтримки ЗМІ, поважаючи їх незалежність.

ЄС буде сприяти подальшому зміцненню підтримки громадянського суспільства, незалежних ЗМІ та журналістам по всьому світу і активізувати дії щодо посилення захисту свободи вираження думок і безпечнішу середовища ЗМІ.

Підхід ЄС до боротьби з дезінформацією заснований на повазі основних прав. Коронавірус не може бути використаний як привід для підриву свободи вираження поглядів, зниження відповідальності державних органів або неправомірного обмеження доступу до інформації та прозорості. Криза

продемонструвала важливу роль журналістів, які надають громадянам достовірну, перевірену фактами інформацію, що сприяє порятунку життів.

Комісія уважно стежить за впливом надзвичайних заходів, вжитих державами-членами, на законодавство та цінності ЄС [102].

Комісія закликає держави-члени докласти інтенсивних зусиль для забезпечення того, щоб журналісти могли працювати безпечно, у належних умовах, а також максимально використовувати економічний пакет реагування на коронавірус та відновлення ЄС для підтримки ЗМІ, поважаючи їх незалежність.

Отже, з пандемією COVID-19 дезінформація стала загрозою здоров'ю громадян усього світу.

Завдання ЄС – боротися з дезінформацією кількома фронтами. Завдання громадян, як користувачів платформ соціальних мереж, — отримувати інформацію, перевіряти факти, які знаходяться в Інтернеті, перш ніж ділитися ними. Таким чином, роль уряду полягає в тому, щоб підтримувати програми медіаграмотності, щоб громадяни могли дізнатися про основні функції соціальних медіа та про небезпеку дезінформації.

Також необхідна співпраця уряду та соціальних мереж. Платформи соціальних медіа мають бути більш прозорими щодо того, як працює їхня платформа та хто є її дозволеними рекламодавцями. Користувач має право знати, як працює платформа соціальних медіа, які персональні дані збираються і чому вони беруться. Таким чином, ЄС має право координувати співпрацю та гарантувати, що платформи соціальних медіа стають все більш прозорими для громадськості.

3.3. Запозичення досвіду ЄС у сфері протидії розповсюдження «фейкових» новин для України

Згідно з українськими принципами інформаційної безпеки, забезпечення інформаційного суверенітету та недопущення вторгнення, розширення та блокування інформації іноземними державами, організаціями, групами та особами

в Україні є пріоритетами політики нашої держави [103]. Інформаційна безпека визначається як стан, що захищає життєво важливі інтереси людей, суспільства, країни. У цьому стані виникають завдання, які завдають шкоди через неповну, пізню та недостовірну інформацію, негативний інформаційний вплив, використання інформаційних, використання та порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [104].

Для удосконалення боротьби з фейками новини на інформаційному просторі Україна імплементує в свою практику та законодавство європейський досвід боротьби з дезінформацією.

Основними борцями в боротьбі України з фейковими новинами є громадські організації, що базуються на стандартах Європейського Союзу та які можуть ефективно ідентифікувати, перевіряти та аналізувати достовірність інформації, особливо достовірності ЗМІ та заяв політиків.

Сьогодні існує велика кількість організацій, які спрямовані на боротьбу з дезінформацією шляхом надання фактів та проведення заходів з виявлення фейків. Одним із таких проектів є StopFake, що діє на базі громадської організації «Центр медіареформи». Проект створено у березні 2014 року, ініціаторами виступили викладачі, студенти та випускники Могилянської школи журналістики. Спочатку метою проекту була перевірка та спростування неправдивої інформації про події в Україні в ЗМІ. Згодом проект став інформаційним центром дослідження таких явищ, як «кремлівська пропаганда». Окрім вивчення самого явища, учасники проекту також спробували проаналізувати методи, які впливають на Україну та інші країни, зокрема Європейський Союз та пострадянський простір. Сьогодні, окрім досліджень, StopFake також надає громадянам тренінги з медіаграмотності та боротьби з дезінформацією.

Основним продуктом команди проекту є десятихвилинний російсько-англійський фейковий інформаційний ролик і щомісячний репортаж «Твое право знать». На сайті проекту описані способи виявлення фейків за допомогою інструментів, якими може скористатися кожен.

У відповідь на фальсифікації та неправдиву інформацію під час виборів платформа StopFake відстежує реакцію російських ЗМІ на вибори [104]. Крім того, була викрита неправдива інформація про оприлюднені російськими ЗМІ результати виборів. Зокрема, на російському каналі 1 сайт організації опублікував фейк про результати першого туру виборів президента України 2019 року.

StopFake є єдиним українським партнером у програмі CrossCheck Europe, місією якої є не лише перевірка заяв політиків чи викриття фейків, а й пошук скоординованих дезінформаційних заходів та стратегій для просування її розвитку в різних країнах.

VoxCheck – це проєкт для перевірки достовірності висловлювань політиків. VoxCheck була заснована неурядовою організацією VoxUkraine у березні 2018 року та підписала етичний кодекс Міжнародної мережі перевірки фактів (IFCN) Інституту Пойнтер (Німеччина). За словами членів команди проєкту, їхнє головне завдання — популяризація того, що українські політики називають «якісними економічними дискусіями та розвінчанням економічних міфів».

Під час президентських виборів 2019 року VoxCheck провів факт-чек щодо висунення кандидатів у президенти України під час ефіру програми UA: Суспільне мовлення «Зворотний відлік». Крім того, він регулярно аналізує, чи відповідають кандидати, висунуті на прес-конференціях та публічних виступах, фактам інформації, зазначеної в кандидату.

У 2018 році VoxCheck розглянув 2482 звинувачення українських політиків. У цих заявах співробітники проєкту визначили найпопулярніші міфи. Ці міфи містяться у фактчековій газеті «Trust-Check», яку видає VoxCheck до Міжнародного дня верифікації 2 квітня 2019 року.

Крім того, VoxCheck також розробив і заустив онлайн-курс з перевірки фактів у співпраці з EdEra VoxCheck, освітньою онлайн-платформою. Онлайн-база даних команди VoxCheck «Антологія брехні» створила ще один онлайн-інструмент. Цей інструмент дозволяє перевірити достовірність заяви українського політика [105].

Актуальним на сьогодні медіапроектom є ініціатива Інституту розвитку регіональної преси (ІРРП) «По той бік новин». Слоган проекту «Я не вірю на слово». Проект ІРРП має на меті надати громадянам інформацію про те, як ЗМІ маніпулюють фактами в новинах і чому соціальні проекти використовують неправдиву інформацію. Проект також має на меті навчити громадян розпізнавати фейкові новини та іншу неправдиву інформацію. За підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини Інститут розвитку регіональної преси співпрацює з Європейським центром свободи преси та медіа (ЕСРМФ) для реалізації проекту «Демократичний дискурс».

Окрім поточних громадських ініціатив, вони також намагаються привернути увагу до проблеми дезінформації через дискусії та круглі столи. Зокрема, у січні 2019 року за участю Комітету виборців України (КВУ) та Офісу Шотландської національної партії (СНП) Вестмінстерського демократичного фонду відбувся «Шотландсько-український виборчий круглий стіл». Метою цього заходу було поєднати зусилля громадськості, засобів масової інформації та влади у боротьбі з дезінформацією [105].

Дезінформація та пропаганда завдають шкоди всім сферам суспільно-політичного життя. Однак нині чинне законодавство не має ефективних важелів впливу на ЗМІ, які поширюють дезінформацію. Для підтримки боротьби з фейковими новинами в судівській сфері був створений проект «Проект ЄС «Право-Justice», який *підтримує розвиток незалежної та відповідальної судової влади в Україні. Для досягнення цієї мети потрібна прозорість, яка будується також завдяки ефективному спілкуванню. В епоху фейкових новин це завдання стає ще більш складним.*

Дезінформація особливо завдає шкоди судовій владі, оскільки третє відомство влади, з одного боку, має стимулювати довіру суспільства, а з іншого – використовувати у своїй діяльності лише правдиві аргументи та факти. Інформаційне вторгнення шкодить репутації суду, а в резонансних справах часто в якості аргументів використовуються фейки. Проте боротися з дезінформацією, яку

поширюють деякі ЗМІ, досить важко. Адже будь-які санкції спричинять тиск на свободу слова, а якісного механізму впливу, крім попереджень чи штрафів, немає [106].

Також можна виділити проєкт, який був створений Європейським Союзом та Радою Європи, щодо підтримки свободи медіа в Україні та тривав до 2021 року.

Цей проєкт є одним із трьох компонентів спільного проєкту Європейського Союзу, Ради Європи та Європейської Комісії, які працюють разом для зміцнення прав людини в Україні.

Проєкт мав шість основних цілей:

1. Посилення системи суспільного мовлення України;
2. Зміцнення місцевих друкованих ЗМІ, які пройшли реформи приватизації;
3. Безпека журналістів та боротьба з безкарністю за злочини, які порушують свободу слова, включаючи створення національного механізму швидкого реагування для захисту журналістів;
4. Прийняття аудіовізуального законодавства та телерадіомовлення Українського національного комітету;
5. Поліпшити доступ ЗМІ та суспільства до публічної інформації;
6. Збалансувати професійні звіти про вибори, боротися з пропагандою та інформаційною плутаниною та забезпечити інформаційну безпеку відповідно до європейських стандартів.

Проєкт мав досягти, таких очікуваних результатів: удосконалити систему управління громадськими телерадіоорганізаціями, зробити їх фінансово стабільними, незалежними від редакторів, виконувати функції громадських ЗМІ; завершити реформу муніципальних друкованих ЗМІ та підвищити спроможність місцевого рівня надавати високоякісні новини; захист учасників ЗМІ та посилення безпеки учасників ЗМІ через правовий захист та ефективні національні механізми швидкого реагування; відповідно до Директиви ЄС про аудіовізуальні медіа-послуги та стандартів Європейської комісії прийняти та впровадити «Закон про

аудіовізуальні медіа-послуги» для забезпечення незалежності Національної комісії України з телебачення і радіомовлення; забезпечити доступ до публічної інформації та прозорість роботи персоналу з управління публічною інформацією; створити ефективний нагляд за висвітленням виборів у ЗМІ та запровадження механізмів боротьби з інформаційною плутаниною та пропагандою, у свою чергу, підвищать прозорість виборчого процесу [107].

Результатами проекту є проведення зборів громадських організацій та об'єднань з обрання членів наглядової ради суспільних телерадіокомпаній, щодо вдосконалення інформаційного простору, організовано велику кількість вебінарів для працівників в галузі ЗМІ, а головне, надано допомогу національним комітетам у сприянні, популяризації та просуванні необхідності оновлення медійного законодавства та боротьбі з фейковими новинами в ЗМІ.

Можна зазначити, що одним із стратегічно важливих засобів формування державної політики сьогодні є відповідні комунікаційні засоби, що забезпечують інтерактивність органів державної влади та громадськості [108].

Отже, в Україні є багато громадських організацій та проектів, метою яких є відстеження та аналіз неправдивої інформації. Такі проекти та ініціативи є рушійною силою в боротьбі з дезінформацією та дезінформацією в Україні.

ВИСНОВКИ

У рамках проведеного дослідження визначено, що фейкова новина як явище існує з давніх-давен. Згідно Оксфордському словнику, фейкова новина - це навмисно помилковий матеріал, який видає себе за достовірну нову і стоїть уваги інформацію, переважно про недавні події.

Ключовим тут є слово «навмисно», тому що саме воно розділяє поняття misinformation (ненавмисний обмін неправдивою інформацією) і disinformation (навмисне створення та обмін неправдивою інформацією). Тобто навмисне доводить, що в момент створення або поширення фейкових новин людина усвідомлювала, що вводить інших в оману, а значить, робив це навмисно.

Розповсюджувачами фейкових матеріалів найчастіше є самі користувачі, які роблять репости в соціальних мережах, не перевіривши достовірність інформації.

Джерелом помилкового контенту також нерідко виступають журналісти, оскільки в сучасному світі вони повинні з максимальною швидкістю і точністю обробити і опублікувати отриману інформацію. Іноді недовіль часу не дозволяє журналістам якісно перевірити інформацію. Підсумком цього стає публікація недостовірних відомостей.

Ще одним каналом поширення фейкових матеріалів є окремі групи осіб, які хочуть вплинути на аудиторію, переслідуючи власні інтереси, а деякі фейки представляють собою продукт складних кампаній, спрямованих на дезінформування користувачів через бот-мережі і фабрики тролів.

Можна сказати, що на даний момент дослідники та науковці трактують поняття «фейковий новина» по-різному, так як загальноприйняте визначення досі не сформульовано. Крім того, типології різних авторів можуть доповнювати один одного, але жодна з них окремо не є повною. Однак для того, щоб боротися з явищем, необхідно сформувати про нього єдине уявлення, яке підійшло б для кожного окремого учасника.

Можна спостерігати різноманітність фейкових матеріалів, деякі з яких не уявляють реальної загрози суспільству, але вводять користувачів в оману, що в невеликому ступені спотворює їх погляди на світ. Більш того, подібні спотворення, хоч і не завдають значної шкоди, дозволяють творцям рейкових новин отримати дохід нечесним шляхом. Інші ж приклади можуть нашкодити як суспільству, так і окремій особі, а значить, підлягають законодавчому контролю і регулюванню.

В інформаційному просторі чесна, об'єктивна і якісна інформація завжди йде поряд з підробленою і неточною інформацією. Як правило, будь-яка інформація про подію, що відбулася ніколи не буває точною. Це залежить від підходу людини, яка передає інформацію.

Постає питання, яка небезпека фейковий новин для національного інформаційного простору. «Фейкові новини» часто використовуються проти урядових структур або діяльності державних органів. Поширення фейковий новин - це не проблема однієї держави. Це світове явище, що впливає на стан сучасного медіа-простору. Журналісти з усього світу б'ють на сполох і намагаються боротися з наслідками поширення альтернативних фактів, але часто самі професіонали можуть бути джерелом подібних новинних повідомлень.

Як інструмент інформаційної війни, фейкові новини є серйозною загрозою національній безпеці. Зрозуміло, що із фейковими новинами треба боротися. Для цього необхідно розробити основи, архітектуру та рекомендації щодо формування у державній системі протидії поширенню фейкових новин та їх впливу на державне суспільство, включаючи відповідні форми, методи та технології. Ця система дозволить у співпраці зі структурами громадянського суспільства забезпечити захист громадян від деструктивного впливу фейкових новин, а також істотно обмежити канали їх поширення.

Таким чином, аналізуючи фейкові новини в національному та зарубіжному інформаційному просторі, а також поширених в соціальних медіа, месенджерах і інтернет-ЗМІ, було визначено, що аудиторія відгукується на фейкові новини і сприяє поширенню їх шляхом репоста і «лайків». Альтернативні факти, засновані

на сильному тиску на емоції читачів, охочіше сприймаються читачами і формують громадську думку.

Для регулювання протидії з розповсюдженням фейкових новин застосовується значна кількість універсальних та європейських стандартів.

Документи закликають соціальні платформи розробляти нові рішення для боротьби з фальшивим контентом та визначають необхідним для інформаційного простору всіляко підтримувати ініціативи, щодо боротьби з цим явищем.

Деякі європейські країни, імплемнтували в своє національне законодавство закони про блокування в інтернеті відомостей, які «ганьблять честь і гідність» громадянина чи юридичної особи та вже запровадили законодавчі ініціативи, спрямовані на боротьбу з фейковими новинами.

Інституційні механізми ЄС у боротьбі з дезінформацією, як Європейська Комісія та Верховний Представник ЄС розробляють та реалізують заходи, запропоновані у Плані дій, щодо боротьби з фейковими новинами, у тісній взаємодії з країнами — членами ЄС та Європейським Парламентом.

Широкомасштабні кампанії дезінформації є серйозним викликом для Європи і вимагають скоординованої реакції країн ЄС, установ ЄС, соціальних мереж, ЗМІ та громадян ЄС. Комісія розробила ряд результатів щодо боротьби з дезінформацією:

- кодекс практики з питань дезінформації викладає набір всесвітніх стандартів саморегулювання для промисловості;
- європейська обсерваторія цифрових медіа є європейським центром для перевірки фактів, науковців та інших відповідних зацікавлених сторін для підтримки політиків;
- план дій щодо дезінформації має на меті посилити спроможність ЄС і співпрацю у боротьбі з дезінформацією;
- європейський план дій щодо демократії розробить керівні принципи щодо зобов'язань та підзвітності онлайн-платформ у боротьбі з дезінформацією;

— повідомлення про «боротьбу з дезінформацією в Інтернеті: європейський підхід» — це набір інструментів для боротьби з поширенням дезінформації та забезпечення захисту цінностей ЄС;

— програма моніторингу та звітності щодо COVID-19, що виконується підписантами Кодексу практики, діє як захід прозорості для забезпечення підзвітності у боротьбі з дезінформацією.

Існують більш уразливі сфери, де фейкові новини можуть суттєво вплинути на суспільні відносини. Наприклад, виборчий процес є найбільшим об'єктом дезінформації, оскільки є невід'ємною частиною демократичного процесу. Метою неправдивої інформації (включаючи фейкові новини про вибори) є розпад у суспільстві, заплутати потенційних виборців та вплинути на громадські дебати; перервати вибори; маніпулювати результатами виборів і підірвати довіру до виборчої системи, державних інституцій, представницьких установ та загалом, демократичний суспільний лад; підриває довіру, джерела інформації та загальну інформацію (особливо про вибори) до конкретних політиків та виборчих органів, спотворюючи ідеї та плани конкуруючих партій.

Дії по боротьбі з фейковими новинами на національному рівні в Європі можна звести до кількох основних кроків, але не всі ці кроки мають короткостроковий характер і призначені для виборів та захисту виборів. Боротьба з фейковими новинами на національному європейському рівні може бути зведена до кількох, усі вони стосуються короткострокових, спрямованих на захист виборів:

- законодавчі реформи (Франція, Німеччина, Латвія, Молдова);
- створити команду для виявлення та боротьби (виготовлення рекомендацій) фейкових новин (робоча група) або пов'язаних з ними позицій (Великобританія, Швеція, Іспанія, Бельгія, Данія, Фінляндія);
- розробити урядові плани дій (Данія, Швейцарія);
- формулювання та поширення урядових рекомендацій, звітів про дезінформацію (Італія, Великобританія, Іспанія);

- різні міністерства та відомства взаємодіють з обміном інформацією щодо поширення дезінформації;
- створити національний координаційний центр для системи;
- відстежувати та вивчати теми фейкових новин та дезінформації (Бельгія, Данія, Велика Британія);
- нагляд за виконанням кодексу поведінки країнами, що підписали, шляхом подання щомісячних звітів відповідним державним установам (Нідерланди);
- розвивати медіаграмотність та якісну журналістику, підтримувати журналістські розслідування (Бельгія, Данія, Швеція, Нідерланди), спрямовані на виявлення поширення дезінформації;
- розробка рекомендацій для громадян, платформ та ЗМІ (Бельгія, Нідерланди);
- додаткові заходи щодо захисту персональних даних (Швейцарія);
- участь громадськості у виявленні фейкових новин/оцінка рекомендацій щодо боротьби з фейковими новинами, особливо через створення спеціальних веб-сайтів (Італія, Латвія, Бельгія, Нідерланди).

Наступною уразливою сферою є пандемія COVID-19, яка охопила увесь світ. Як тільки пандемія була офіційно визнана у світі, одночасно зі зростанням захворюваності та запровадженням карантину урядами різних країн, почалося і стрімке поширення фейкової інформації у ЗМІ та соціальних мережах. В її основу лягли страхи та переживання людей, а також відчуття невизначеності та тривожності у зв'язку з COVID-19. При цьому причинами поширення таких фейків також стали як недостатня поінформованість автора першоджерела, так і злий намір.

Підхід ЄС до боротьби з дезінформацією заснований на повазі основних прав. Коронавірус не може бути використаний як привід для підриву свободи вираження поглядів, зниження відповідальності державних органів або неправомірного обмеження доступу до інформації та прозорості. Криза

продемонструвала важливу роль журналістів, які надають громадянам достовірну, перевірену фактами інформацію, що сприяє порятунку життів.

Отже, з пандемією COVID-19 дезінформація стала загрозою здоров'ю громадян усього світу.

Завдання ЄС – боротися з дезінформацією кількома фронтами. Завдання громадян, як користувачів платформ соціальних мереж, — отримувати інформацію, перевіряти факти, які знаходяться в Інтернеті, перш ніж ділитися ними. Таким чином, роль урядів країн-членів ЄС полягає в тому, щоб підтримувати програми медіаграмотності, щоб громадяни могли дізнатися про основні функції соціальних медіа та про небезпеку дезінформації.

Також необхідна співпраця уряду та соціальних мереж. Платформи соціальних медіа мають бути більш прозорими щодо того, як працює їхня платформа та хто є її дозволеними рекламодавцями. Користувач має право знати, як працює платформа соціальних медіа, які персональні дані збираються і чому вони беруться. Таким чином, ЄС має право координувати співпрацю та гарантувати, що платформи соціальних медіа стають все більш прозорими для громадськості.

Згідно з українськими принципами інформаційної безпеки, забезпечення інформаційного суверенітету та недопущення вторгнення, розширення та блокування інформації іноземними державами, організаціями, групами та особами в Україні є пріоритетами політики нашої держави. Інформаційна безпека визначається як стан, що захищає життєво важливі інтереси людей, суспільства, країни. У цьому стані виникають завдання, які завдають шкоди через неповну, пізню та недостовірну інформацію, негативний інформаційний вплив, використання інформаційних, використання та порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Для удосконалення боротьби з фейками новини на інформаційному просторі Україна імплементує в свою практику та законодавство європейський досвід боротьби з дезінформацією.

Основними борцями в боротьбі України з фейковими новинами є громадські організації, що базуються на стандартах Європейського Союзу та які можуть ефективно ідентифікувати, перевіряти та аналізувати достовірність інформації, особливо достовірності ЗМІ.

Сьогодні існує велика кількість організацій, які спрямовані на боротьбу з дезінформацією шляхом надання фактів та проведення заходів з виявлення фейків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлин І. Л. Основи журналістики: підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 496 с.
2. Kaminska, Izabella. «A lesson in fake news from the info-wars of ancient Rome». Financial Times. Financial Times. Retrieved July 4, 2017.
3. Willingham E. A Scientific Approach To Distinguishing Real From Fake News . Forbes magazine. 2016. November 28.
4. Collins English Dictionary //Collins English Thesaurus. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus> (дата звернення: 28.10.2021)
5. Trump D. Fake News – A Total Political Witch Hunt! URL: <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/818990655418617856> (дата звернення: 28.10.2021)
6. First press conference of US President-elect Donald Trump. URL: https://www.youtube.com/watch?v=bOXfLB_GIC0&t=2556s (дата звернення: 28.10.2021)
7. Marchi R. With Facebook, blogs, and fake news, teens reject journalistic «objectivity» / R. Marchi // Journal of Communication Inquiry. 2012. Vol. 36, no. 3. P. 246–262
8. Jaramillo C. How to break it to your friends and family that they're sharing fake news / C. Jaramillo // The Dallas Morning News. 2016. November 15.
9. McBeth M. K. Is the Fake News the Real News? The Significance of Stewart and Colbert on Democratic Discourse, Politics, and Policy. 2011. URL: https://works.bepress.com/mark_mcbeth/37/. (дата звернення: 28.10.2021)
10. Fake news. It's complicated // firstdraftnews.org. URL: <https://firstdraftnews.org/fake-news-complicated/> (дата звернення: 28.10.2021)
11. The 62-year-old trader manipulated stock quotes on Twitter: his tweets "dropped" shares by 16-28%. The damage amounted to \$ 1.6 million. URL: <https://habr.com/post/296110/> (дата звернення: 28.10.2021)

12. Where fake news came from — and why some readers believe it. URL: <http://www.latimes.com/nation/la-na-fake-news-guide-2016-story.html> (дата звернення: 28.10.2021)
13. Human-animal hybrid [Electronic resource]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SJUgH6WZZYg> (дата звернення: 28.10.2021)
14. Safi, M. «WhatsApp murders» : India struggles to combat crimes linked to messaging service // Support the Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/03/whatsapp-murders-india-struggles-to-combat-crimes-linked-to-messaging-service> (дата звернення: 28.10.2021)
15. Subedar, A. The godfather of fake news // BBC UK. URL: https://www.bbc.co.uk/news/resources/idtsh/the_godfather_of_fake_news (дата звернення: 28.10.2021)
16. Moon, A. Two-thirds of American adults get news from social media: survey // Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-internet-socialmedia/two-thirds-of-american-adults-get-news-from-socialmedia-survey-idUSKCN1BJ2A8> (дата звернення: 28.10.2021)
17. B. S. Murty. Propaganda and World Public Order: The Legal Regulation of the Ideological Instrument of Coercion. Pp. xiv, 310. New Haven, Conn.: Yale University Press
18. Kearney, Michael G. The Prohibition of Propaganda for War in International Law. Oxford University Press. P. 128, 131.
19. Human Rights Committee. 19th session. Geneva, July 29, 1983. General comment No. 11 "Prohibition of propaganda of war and incitement to national, racial or religious hatred" (Article 20)// The official site of the UN Human Rights Committee. URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/CCPRGeneralCommentNo11.pdf>; (дата звернення: 28.10.2021)
20. Callamard, Agnes. Expert Meeting of the Links between Articles 19 and 20 of the ICCPR: Freedom of Expression and Advocacy of Religious Hatred that Constitutes Incitement to Discrimination, Hostility or Violence // The official site of the UN Human

Rights Committee. URL: <http://www.article19.org/data/files/pdfs/conferences/iccpr-links-between-articles-19-and-20.pdf> (дата звернення: 28.10.2021)

21. Rabat Action Plan to Prohibit Propaganda of National, Racial or Religious Hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence // The official site of the UN Human Rights Committee. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf (дата звернення: 28.10.2021)

22. Malcolm Ross v. Canada, Сообщение №. 736, U.N. Doc. CCPR/C/70/D/736/1997// the University of Minnesota Human Rights Library. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/736-1997.html>. (дата звернення: 28.10.2021)

23. J.R.T. and the W.G. Сообщение № 104, UN Doc. CCPR/C/OP/2 // the University of Minnesota Human Rights Library. URL: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/html/104-1981.htm>. (дата звернення: 28.10.2021)

24. Марія Василарі та ін. проти Греції «Повідомлення № 1570, U.N. Док. CCPR/C/95/D/1570/2007» // Офіційний сайт Комітету ООН з прав людини. URL: <http://juris.ohchr.org/Search/Details/1482>. (дата звернення: 28.10.2021)

25. Richter, Andrei. The Relationship between Freedom of Expression and the Ban on Propaganda for War. In: European Yearbook on Human Rights. 2015. P. 496.

26. McGoldrick, D. The Human Rights Committee: its role in the development of the International Covenant on Civil and Political Rights. Oxford: Clarendon Press. P.491.

27. Whitton John B., Larson Arthur. Propaganda: Towards Disarmament in the War of Words . New York: Oceana Publications. P. 256.

28. Директива 2010/13/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 10 березня 2010 року «Про координацію деяких законодавчих, регламентарних та адміністративних положень, що діють у державах - членах ЄС, щодо надання аудіовізуальних медіа-послуг»// Офіційний сайт Європейського парламенту. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32010L0013> (дата звернення: 28.10.2021)

29. Facebook and Twitter Could Face Fines in Germany Over Hate Speech Posts // The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2017/03/14/technology/germany-hate-speech-facebook-tech.html> (дата звернення: 28.10.2021)

30. Bundestag beschließt Gesetz gegen strafbare Inhalte im Internet //Deutscher Bundestag. URL: <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2017/kw26-de-netzwerkdurchsetzungsgesetz-513398> (дата звернення: 28.10.2021)

31. Netzwerkdurchsetzungsgesetz//Deutscher Bundestag. URL: https://web.archive.org/web/20200508194838/https://www.bmjv.de/DE/Themen/Fokus/Themen/NetzDG/NetzDG_node.html;jsessionid=93346B4ABB2BF2B1A0A0112AD52B644A.1_cid324 (дата звернення: 28.10.2021)

32. Zwei Millionen Euro Strafe für Facebook //ZDF Heute. URL: <https://www.zdf.de/nachrichten/heute/facebook-soll-zwei-millionen-euro-strafe-zahlenwegen-verstoss-gegen-netzdg-100.htm> (дата звернення: 28.10.2021)

33. Germany votes for 50m euro social media fines //BBC. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-40444354> (дата звернення: 28.10.2021)

34. In Paris, presented the details of the plan to combat fake news //BBC. URL: <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20180213-v-parizhe-predstavili-detali-plana-borby-s-feikovymi-novostyami> (дата звернення: 28.10.2021)

35. Tackling online disinformation // The official site of the European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-tackling-online-disinformation-european-approach> (дата звернення: 28.10.2021)

36. Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions—Tackling Online Disinformation: A European Approach,” European Commission, April 26, 2018 // The official site of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236> (дата звернення: 28.10.2021)

37. Code of Practice on Disinformation,” European Commission, September 26, 2018 // The official site of the European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/code-practice-disinformation>. (дата звернення: 28.10.2021)

38. Communication From the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions// The official site of the European Commission. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b7c08d86-7cd5-11eb-9ac9-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 28.10.2021)

39. Directorate-General for Communications Networks, Content & Technology, *Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online* (Brussels: European Commission, 2018), 4 // The official site of the European Commission. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/82797>. (дата звернення: 28.10.2021)

40. A Europe That Protects: The EU Steps Up Action Against Disinformation,” European Commission, December 5, 2018, // The official site of the European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6647. (дата звернення: 28.10.2021)

41. “EU Code of Practice on Disinformation,” European Commission, September 26, 2018 // The official site of the European Commission. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=54454. (дата звернення: 28.10.2021)

42. Minutes of the First Meeting of the High-Level Expert Group on Fake News, European Commission, January 15, 2018 // The official site of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2018-6/minutes_15_january_2018_meeting_hlg_fake_news_59BB9FE9-A0B0-15BD-CB6B78C7B820F93E_49696.pdf (дата звернення: 28.10.2021)

43. Horizontal Working Party on Enhancing Resilience and Countering Hybrid Threats,” European Council, reviewed November 13, 2019 // The official site of

the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/horizontal-working-party-on-enhancing-resilience-and-counteracting-hybrid-threats/>(дата звернення: 28.10.2021)

44. Guidance on Strengthening the Code of Practice on Disinformation // The official site of the European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/guidance-strengthening-code-practice-disinformation> (дата звернення: 28.10.2021)

45. Helsinki Final Act // The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/helsinki-final-act> (дата звернення: 28.10.2021)

46. Budapest Document: Towards a Genuine Partnership in a New Era (The Budapest Document: Towards a Genuine Partnership in a New Era). (Summit) 5-6 December, Budapest. Article 8, paragraph 25 // The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/1/39554.pdf> (дата звернення: 28.10.2021)

47. Permanent Council Decision No. 193 5 November . Establishment of the Office of the OSCE Representative on Freedom of the Media, Mandate of the OSCE Representative on Freedom of the Media. Clause 6. // The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <http://www.osce.org/fom/99565?download=true> (дата звернення: 28.10.2021)

48. Statement by the OSCE Representative on Freedom of the Media on propaganda during the conflict. April 15, 2014 // The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <http://www.osce.org/ru/fom/117734> (дата звернення: 28.10.2021)

49. Statement by the OSCE Representative on Freedom of the Media on the shutdown of television channels. March 27, 2014. // The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <http://www.osce.org/fom/116888>. (дата звернення: 28.10.2021)

50. The OSCE Representative on Freedom of the Media: Regular Report to the Permanent Council for the period from 28 November 2013 through 18 June 2014// The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <http://www.osce.org/fom/119957?download=true> (дата звернення: 28.10.2021)

51. Statement by the OSCE Representative on Freedom of the Media on the denial of entry to journalists from one OSCE participating State to another. April 3, 2014 // The official site of the Organization for Security and Co-operation in Europe. URL: <http://www.osce.org/fom/117092>. (дата звернення: 28.10.2021)

52. European Court of Human Rights: rolf anders Daniel Pihl v. Sweden (application no. 74742/14) // The official site of the European Court of Human Rights. URL: <http://merlin.obs.coe.int/article/7876> (дата звернення: 28.10.2021)

53. European Court of Human Rights: Salov v. Ukraine (Complaint № 65518/01) // The official site of the European Court of Human Rights. URL: <https://issuu.com/ageyev/stacks/2637c06020fd4828a93f955e9e0ca0b0> (дата звернення: 28.10.2021)

54. How to combat fake news and disinformation // The official site of Brookings. URL: <https://www.brookings.edu/research/how-to-combat-fake-news-and-disinformation/> (дата звернення: 28.10.2021)

55. The popular term fake news is on everyone's lips today // Die Welt. URL: <https://goloskarpat.info/analytics/58c544d9d918d/> (дата звернення: 28.10.2021)

56. Methods of foreign electoral interference // The EU vs disinfo. URL: <https://euvsdisinfo.eu/methods-of-foreign-electoral-interference/> (дата звернення: 28.10.2021)

57. Fact-checking changes minds but not votes, according to new research // The Poynter. URL: <https://www.poynter.org/fact-checking/2017/fact-checking-changes-minds-but-not-votes-according-to-new-research/> (дата звернення: 28.10.2021)

58. The digital transformation of news media and the rise of disinformation and fake news //The official site of The European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research->

reports/digital-transformation-news-media-and-rise-disinformation-and-fake-news (дата звернення: 28.10.2021)

59. R. Gunther, Paul A. Beck, and Erik C. Nisbet Fake News Did Have a Significant Impact on the Vote in the 2016 Election: Original Full-Length Version with Methodological Appendix. URL: <https://cpb-us-w2.wpmucdn.com/u.osu.edu/dist/d/12059/files/2015/03/Fake-News-Piece-for-The-Conversation-with-methodological-appendix-11d0ni9.pdf> (дата звернення: 28.10.2021)

60. Reuters Institute Digital News Report 2018. URL: <http://media.digitalnewsreport.org/wp-content/uploads/2018/06/digital-news-report-2018.pdf> (дата звернення: 28.10.2021)

61. In battle against fake news, politicians put too much trust in Big Tech. URL: <https://www.politico.eu/article/fake-news-facebook-hate-speech-google-twitter-elections/> (дата звернення: 28.10.2021)

62. Tackling online disinformation //Publications Office of the European Union. URL: <https://wayback.archive-it.org/12090/20201215232104/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-tackling-online-disinformation-european-approach> (дата звернення: 28.10.2021)

63. Public consultation on fake news and online disinformation //Publications Office of the European Union. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/consultations/public-consultation-fake-news-and-online-disinformation> (дата звернення: 28.10.2021)

64. Senate Select Committee on Intelligence. URL: <https://www.intelligence.senate.gov/sites/default/files/documents/os-dcoats-012919.pdf> (дата звернення: 28.10.2021)

65. Дезінформація і фейки такі ж згубні, як природні чи екологічні катастрофи – бельгійський експерт Радіо свободи // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29570796.html> (дата звернення: 28.10.2021)

66. P8_TA(2019)0187 Follow up taken by the EEAS two years after the EP report on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties //Office site of the European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0187_EN.html (дата звернення: 28.10.2021)

67. Progress report on Action Plan against Disinformation //Office site of the European Union. URL: https://europa.eu/newsroom/content/progress-report-action-plan-against-disinformation_en (дата звернення: 28.10.2021)

68. State of the Union 2018: European Commission proposes measures for securing free and fair European elections //Office site of the European Parliament. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_5681 (дата звернення: 28.10.2021)

69. EU citizens' electoral rights //Office site of the European Parliament. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship/electoral-rights_en (дата звернення: 28.10.2021)

70. Final report of the High Level Expert Group on Fake News and Online Disinformation //Publications Office of the European Union. URL: <https://wayback.archive-it.org/12090/20210303153856/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation> (дата звернення: 28.10.2021)

71. P8_TA(2019)0187 Follow up taken by the EEAS two years after the EP report on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties //Office site of the European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0187_EN.html (дата звернення: 28.10.2021)

72. Conclusions of the Council and of the Member States on securing free and fair European elections //Office site of the Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/02/19/securing-free-and-fair-european-elections-council-adopts-conclusions/> (дата звернення: 28.10.2021)

73. Questions and Answers – Code of Practice against disinformation: Commission calls on signatories to intensify their efforts //Office site of the European Parliament. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-against-disinformation-commission-calls-signatories-intensify-their-efforts> (дата звернення: 28.10.2021)

74. European Media Literacy Week //Publications Office of the European Union. URL: <https://wayback.archive-it.org/12090/20201215230818/https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-media-literacy-week> (дата звернення: 28.10.2021)

75. EU elections update: reaping what was sown // The EU vs disinfo. URL: <https://euvsdisinfo.eu/eu-elections-update-reaping-what-was-sown/> (дата звернення: 08.11.2021)

76. Disinformation war shifts ground ahead of EU elections // The Institute for Strategic Dialogue. URL: <https://www.isdglobal.org/when-the-far-right-crack-rap-jokes-its-part-of-a-systemic-bid-to-demean-guardian-columnist-cites-isd-data-2/#> (дата звернення: 08.11.2021)

77. Report: far right networks of deception // The Institute for Strategic Dialogue. URL: https://secure.avaaz.org/campaign/en/disinfo_network_report/(дата звернення: 08.11.2021)

78. A Europe that protects: EU reports on progress in fighting disinformation ahead of European Council //The official site of The European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/europe-protects-eu-reports-progress-fighting-disinformation-ahead-european-council> (дата звернення: 08.11.2021)

79. Fake news undermines democratic freedoms: the AEJ’s road-map for the right responses. URL: <http://aej-belgium.eu/fake-news-undermines-democratic-freedoms-aejs-road-map-right-responses/>(дата звернення: 08.11.2021)

80. Federal Elections Act //Deutscher Bundestag. URL: https://www.bundeswahlleiter.de/en/dam/jcr/4ff317c1-041f-4ba7-bbbf-1e5c45097b3/bundeswahlgesetz_engl.pdf (дата звернення: 08.11.2021)

81. Act to Improve Enforcement of the Law in Social Networks //Deutscher Bundestag. URL: https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/Dokumente/NetzDG_engl.pdf (дата звернення: 08.11.2021)

82. Juristen halten Maas' Gesetz gegen "Fake News und Hate Speech" für verfassungs- und europarechtswidrig. URL: <https://www.heise.de/tp/features/Juristen-halten-Maas-Gesetz-gegen-Fake-News-und-Hate-Speech-fuer-verfassungs-und-europarechtswidrig-3654324.html> (дата звернення: 08.11.2021)

83. Germany mulls crackdown on social media bots. URL: <https://www.dw.com/en/germany-mulls-crackdown-on-social-media-bots/a-46764545> (дата звернення: 08.11.2021)

84. German fact-checkers: Fake news didn't affect this election, but we're not safe yet. URL: <https://www.poynter.org/fact-checking/2017/german-fact-checkers-fake-news-didnt-affect-this-election-but-were-not-safe-yet/> (дата звернення: 08.11.2021)

85. Mimikama «Verein zur Aufklärung über Internetmissbrauch» Seit 2011 im Zeichen des Schutzes von Internetnutzern. URL: <https://www.mimikama.at/aktuelles/mimikama-seit-2011-im-zeichen-des-schutzes-von-internetnutzern/> (дата звернення: 08.11.2021)

86. The values and identities of EU citizens//The official site of The European Union. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home> (дата звернення: 08.11.2021)

87. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions//The official site of The European Commission. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8a94fd8f-8e92-11e9-9369-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 08.11.2021)

88. Geens doubts law on fake news would be appropriate . URL: <http://www.brusselstimes.com/belgium/10023/geens-doubts-law-on-fake-news-would-be-appropriate> (дата звернення: 08.11.2021)

89. Mediawijs wijst de weg in de digitale. URL: <https://www.mediawijs.be/nl>
(дата звернення: 08.11.2021)

90. Propaganda: de kunst van het overtuigen. URL:
<https://gcfilosofie.wordpress.com/de-kunst-van-propaganda/> (дата звернення:
08.11.2021)

91. A vibrant home for disinformation activists and experts // The EU vs disinfo.
URL: <https://www.disinfo.eu/> (дата звернення: 08.11.2021)

92. In Italian Schools, Reading, Writing and Recognizing Fake News // The New
York Times. URL: [https://www.nytimes.com/2017/10/18/world/europe/italy-fake-
news.html](https://www.nytimes.com/2017/10/18/world/europe/italy-fake-news.html) (дата звернення: 08.11.2021)

93. Tackling fake news, the Italian way. URL:
[https://www.rcmediafreedom.eu/Tools/Legal-Resources/Tackling-fake-news-the-Italian-
way](https://www.rcmediafreedom.eu/Tools/Legal-Resources/Tackling-fake-news-the-Italian-way) Italy Scrambles to Fight Misinformation Ahead of Its Elections
<https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/02/europe-fake-news/551972/>
(дата звернення: 08.11.2021)

94. “1st WHO Infodemiology Conference”, World Health Organization, Event
21 July, 2020// The official site of World Health Organization. URL:
[https://www.who.int/news-room/events/detail/2020/06/30/default-calendar/1st-who-
infodemiology-conference](https://www.who.int/news-room/events/detail/2020/06/30/default-calendar/1st-who-infodemiology-conference) (дата звернення: 08.11.2021)

95. Md Saiful Isma, Tonmoy Sarkar et al. Covid-19 related infodemic and its
impact on public health: a global social media analysis// The American Journal of Tropical
Medicine and Hygiene. 2020

96. Yana Brovdiy, «Disinformation in times of COVID-19: reinforcing the
responses of the European Union and the United States»// College of Europe Policy Brief.
2020.

97. Action Plan on disinformation: Commission contribution to the European
Council//The official site of The European Commission. URL:
[https://ec.europa.eu/info/publications/action-plan-disinformation-commission-
contribution-european-council-13-14-december-2018_en](https://ec.europa.eu/info/publications/action-plan-disinformation-commission-contribution-european-council-13-14-december-2018_en) (дата звернення: 08.11.2021)

98. Tackling coronavirus disinformation //The official site of The European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation/tackling-coronavirus-disinformation_en (дата звернення: 08.11.2021)

99. Strengthening the EU Code of Practice on Disinformation //The official site of The European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/european-democracy-action-plan/strengthening-eu-code-practice-disinformation_en (дата звернення: 08.11.2021)

100. European Commission, A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High-level Group on fake news and online disinformation (Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2018), 12 //The official site of The European Commission. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 08.11.2021)

101. Annual self-assessment reports of signatories to the Code of Practice on Disinformation”, European Commission, October 29, 2019 //The official site of The European Union. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/annual-self-assessment-reports-signatories-code-practice-disinformation-2019>. (дата звернення: 08.11.2021)

102. Reports on June Actions - Fighting COVID-19 Disinformation Monitoring Programme//The official site of The European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/reports-june-actions-fighting-covid-19-disinformation-monitoring-programme> (дата звернення: 08.11.2021)

103. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25.02.17 р. № 47. Офіційний Вісник України. 2017. № 20. Ст. 554.

104. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки: Закон України від 09.01.07 р. № 537-V. Офіційний Вісник України. 2007. № 8. Ст. 273.

105. Дубов Д. В. Фейки як інструмент впливу на вибори. Київ: Школа політичної аналітики НАУКМА. 2020.

106. Протидія дезінформації: як європейський досвід допомагає шукати дієві рішення для України // Інформаційне агенство «Інтерфакс-Україна». URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/672264.html>

107. Проєкт «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для зміцнення свободи медіа в Україні» // Офіційний сайт Офісу Ради Європи в Україні. URL: [https://www.coe.int/uk/web/kyiv/eu-and-council-of-europe-working-together-to-support-freedom-of-media-in-ukraine#%2253103690%22:\[0\]](https://www.coe.int/uk/web/kyiv/eu-and-council-of-europe-working-together-to-support-freedom-of-media-in-ukraine#%2253103690%22:[0]) (дата звернення: 08.11.2021)

108. Romanenko T.O. Internet as a means of communication and its influence on public policy formation/Actual Problems of Economics, 175 (1),2016, pp. 429-434.

109. Волошин Ю.О. Legal globalization and interstate integration as a leading factor of the formation of state security and sovereignty. Atlantic Press. 2nd International Conference on Social, Economic and Academic Leadership. 2018, № 11. P. 351-358

110. Лобода С.М., Матвійчук-Юдіна О.В. Формування компетентності з голографії у майбутніх бакалаврів кібербезпеки. Педагогічні науки: зб. наук, праць. 2017. № 78–79. С. 163–166.

111. Волошин Ю.О., Замула А.Ю. The State as the Leader in Fighting International Terrorism in the Globalized World. International Conference “Entrepreneurial and Sustainable Academic Leadership”. 2018. P. 491-501.

112. Рижков М. М., Зайцева М.В. Взаємодія країн БРІКС у постбіполярному світі: монографія. Ін-т міжнар відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка- Київ: Центр вільної преси, 2017 -234, (1) с.: рис табл. -Бібліогр.: с. 211-234. – 300.

113. Рижков М. М. Політична комунікація та її специфіка в міжнародних відносинах / М. М. Рижков, А. С. Носенко // Проблеми міжнародних відносин. - 2014. - Вип. 8. - С. 302-313. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2014_8_20.